

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE EN VOLKSKULTUUR
 Orgaan van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen
 de Dienst voor Volkskundige Enquêtes in Vlaanderen
 en het Internationaal Studiekomitee voor Ommegangsreuzen

Hoofredactie: Renaat van der Linden
 Godveerdegemstraat 17, 9620 Zottegem

Redaktiesekretariaat en ruildienst: Arnold Eloy • Recensiedienst: Marc Jacobs
 Bibliotheek K.B.O.V., Kraanlei 65, 9000 Gent

Redactie: Maurits Broeckhove, Marcel Daem, Roeland Van de Walle
 Onder de auspiciën van de Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen v.z.w.

INHOUD

L. GELBER. <i>Leven, strijden en streven in het Vlaamse Volks- en kinderlied</i>	127
M. DAEM. <i>Het Heilig Bloedkapelleke Ekkerghem-Gent en Wilsnack (D)</i>	141
J. VAN HAVER. <i>Olbrechts-stichting bestaat 25 jaar</i>	176
Bondsleven	
L. BEYENS. Jaarverslag K.B.O.V. 1993. Museum voor Volkskunde '93. R. Van de Walle	181
In Memoriam René Van de Zijpe 1926-1994. <i>Bibliografie</i> . R.v.d.L.	126
Levend Volksleven	
R.L. <i>'t Lam Gods. Da's een café te Oordegem</i>	140
F. VAN DURMEN. <i>Lembeke. Museumreuzen. Reuzin met veertien namen</i>	140
Scripta manent	
W.L. BRAEKMAN. <i>Bolders, heugelspelen en bollendraaiers</i>	177
Zoeken en Zanten	
Julia CANT. <i>Vrolijk gebed met neerdalen, opstijgen ... van het Oost-Vlaanderen d.i. de familie Cant te Beveren en Burgt</i>	196
Boekbespreking	
Recensie in een ander kooi en tooi	191
S. DEBAEKE. <i>Humor in de oorlog</i> . P.R.	191
E. GUILLEMYN. <i>De Vrijhúiters. XVIde-eeuwse guerillastrijders als voorposten in de Tachtigjarige oorlog. Kasselrij Kortrijk in 1584-1593.</i> Woord vooraf Dr. Leo Van Buyten. R.v.d.L.	193
L. INGHELBRECHT. <i>Het Zout van de Zee</i> . R.L.	194
W. DEBROCK. <i>De Oostendse kapers</i> . M. Broeckhove	195

René VAN DE ZIJPE

Velzeke 10/2/1926

Zottegem 18/2/1994

ONGEKROOND GRIMM-VORSER

Tijdens zijn universitaire studie (RUG) groeit fel de bewondering voor de Duitse romantiek en voor de gebroeders Grimm in het bijzonder. Het ligt voor de hand, dat hij onder leiding van Prof. Paul de Keyser een proefschrift voorlegt:

Ontstaan en groei van Jacob Grimm's theorie der diersage tot ca 1836. Proeve van historiografie. (Akademisch jaar '49-'50).

Vanaf die periode tot het einde van zijn leven dweept hij met de gebroeders Grimm, verzamelt boeken en handschriften van en over hen, zodat hij terecht als een "ongekroond Grimm-vorsers" kan worden beschouwd. In dit streven schikt hij het zo, dat mevrouw Victor Stuyvaert-van Imschoot een reeks gekeurde pentekeningen van haar echtgenoot i.v.m. sprookjes aan het Grimm-Museum kan leveren en dat een Grimm-Kalender verschijnt met de kunstjuwelen. Bestendig koestert hij plannen voor publikatie, maar stelt makkelijk uit. Jarenlang is hij lid van het Brüder Grimm-Gesellschaft te Kassel, verwerft alle uitgaven.

Bij het bereiken van de pensioenleeftijd wil hij zijn bibliotheek nog uitbreiden, bijdragen van de Grimm-studie afronden en de verbroedering van onze regio Zwalm met Schwalmstadt cultureel streven inblazen. Dat laatste punt heeft hij verwezenlijkt. Sinds een paar jaar tempert een slevende ziekte zijn geestdrift.

Als leraar Duits aan het Koninklijk Atheneum in de Egmontstede opent hij verre horizons met citaten uit de literatuur. Zijn inzet voor de ongeschonden natuur in zijn geboortedorp en het behoud van zinnige waardenbeleving siert hem intens.

Zijn uitzonderlijk rijke bibliotheek schenkt hij aan het Brüder Grimm-Museum te Kassel. Elkeen die begaan is met de Grimm-studie is verplicht de bibliotheek van René Van de Zijpe te raadplegen om er een uitweg te vinden. Die bron, naast zijn andere verdiensten, houdt zijn leven en werk in herinnering. R.v.d.l.

De Beiaard, Weekblad Zuid-Oost-Vlaanderen, Zottegem, 26/2/94

P.D.C. R. Van de Zijpe, bezieler verbroedering Zwalm-Schwalmstadt

Redactie in Klokke Beiaard (Expositie)

Expositie Schwalmstadt te Velzeke, onder impuls van het weekblad "De Beiaard". Welkom door Chris De Saveur, voorzitter Zottegemse Culturele Raad, 2/7/94, in aanwezigheid van dr. Traugott Heil.

Beknopte bibliografie

Dr. Wilhelm Schoof. Een leven in dienst der Grimm-studie. Volkskunde, Antwerpen, 67 (1966), 260-64, 1 ill.
Wie wil helpen bij de studie over "Jacob Grimm en de Nederlanders"? Volkskundige Kroniek, K.B.O.V., Gent, 2 (1967) 2

Jacob Grimm en de Nederlanden. Hand. 26ste Vlaams Filologencongres, 1967, 337-47.

Die erste niederländische Uebersetzung Grimmscher Märchen von 1820. Brüder Grimm Gedenken. Hrg. L. Denecke. Marburg, '75, 168-182. Verschijnt ook in Band 64/65 "Hessische Blätter für Volkskunde. (Uitvoerige bespreking van de bundel, 304 p., waarin de bijdrage verscheen, met specifieke waarde-bepaling voor elk artikel en de auteur, door S. (tefaan) T. (op) in Volkskunde, 78 (1977), 255-257.

Gedanken zu der Ausstellung 'Maler aus Flandern'. Schwälmer Jahrbuch '75, 92-93, 95-101, 2 ill.

Nachruf Dr. Wilhelm Schoof, Ibidem '76, 14-16.

Willingshausen Anno 1977. Zu einem Bild Käthelhöns. Ibidem '78, 138-139, 1 ill.

Meine Begegnung mit der Schwalm und ihrer Kultur. Ibidem '79, 17-21, 1 ill.

Jacob Grimm im Briefwechsel mit Jacobus Scheltema. Brüder Grimm Gedenken, Hrg. L. Denecke, Marburg, '81, 265-284 (medegedeeld door prof. dr. St. Top)

(De lijst der bijdragen in De Beiaard, weekblad van Zuid-Oost-Vlaanderen, Zottegem, pamfletten en andere teksten berusten bij zijn verwante Michel De Smet, Provinciebaan, 231 Velzeke)

LEVEN, STRIJDEN EN STREVEN IN HET VLAAMSE VOLKS- EN KINDERLIED

**Een bijdrage van doorleefde geschiedenis tot de vijftigjarige
viering van de bevrijding in 1944, tevens een hulde aan de
Vlaamse oudstrijders.**

De uitdrukkingen leven, strijden en streven bepalen de levenssituaties van de mens, de uiterlijke situaties van zijn dagelijks leven, alsook de innerlijke situaties, zijn reacties. Voor het kind betekenen deze drie termen een naïef, zonder vooringenomenheid reageren op de levensomstandigheden; voor de rijpende jeugdige en de volgroeide persoonlijkheid betekenen die een oproep tot handelen uit plichtbesef en tot creativiteit.

Een gezongen melodie is de rechtstreekse uitdrukking van het innerlijk leven. Zang vertolkt wat het gemoed van de mens beroert. Het gesproken woord kan liegen, ook zichzelf bedriegen. Maar de echte zang als stem van het hart vertolkt de verborgen psychische achtergrond van de tekst. Zo komt het dat het lied, als omhelzing en band van woord en melodie, tot de diepste weergave van de menselijke gevoelens kan opstijgen, dat een volkslied ons de eigen aard van dit volk leert kennen en tevens leert wat zijn gemoed echt beroert.

De volgende liederen mogen u in de gelegenheid stellen, de inhoud van deze inleidende beschouwing te doorleven en de juistheid, gebonden aan eigen herinneringen, instemmend te waarderen. De liederen zijn doorgaans opnamen door Br. Henri *Roobaert* f.c. uit de volksmond, neergelegd in het Volkslied-Archief Alfons *Verbist* - Lucy *Gelber* in de Koninklijke Bibliotheek Albert I en met instemming van de uitgever overgenomen uit onze standaard-verzameling *Encyclopedie van het levende Vlaamse Volkslied*, 2 boekdelen, Aurelia Books, 1982-1983, en onze uitgave van *Het Limburgse volkslied*, Aurelia Books, 1990. Tevens danken we Br. Henri *Roobaert* en Br. Lode *Parijs* bijzonder hartelijk voor hun medewerking aan deze bijdrage.

We kiezen voor u, die in uw jonge jaren voor onze vrijheid in een gelukkig (Belgisch) vaderland wilde strijden, als eerste bijdrage gezongen herinneringen aan de eerste en de tweede wereldoorlog. Tevens laten we aan deze liederen, voor u die dan nog uw militaire dienstplicht moesten vervullen, enkele lotelingenliederen voorafgaan. Te vermelden telkens, nu en in het vervolg, boven het lied links het catalogusnummer van zijn opname, de transcriptie in muziekschrift en de classering in verschillende analytische kaartsystemen. Boven het lied rechts is de plaats en de datum van de opname vermeld. Onder het lied links staan de initialen van de zegspersonen vermeld, met opgave van hun leeftijd en bemerkingen omtrent het gebruik van het lied.

De liederen zijn zo gekozen dat ze kenschetsende situaties in de herinnering oproepen: uit- of ingelot zijn door het nummer dat u trok, bekommerd zijn om uw ouders of uw meisje.

Liedereren: Cat. 4544; Cat. 5265; Cat. 6936.

UITGELOT

Cat. 4544

Antwerpen, 1963

1. En ach - tien - hon - derd Voor zo een man - ne - tje, Ach - tien - hon - derd,

Is dat niet ge - noeg? Hij stak zijn hand - je Al in dat

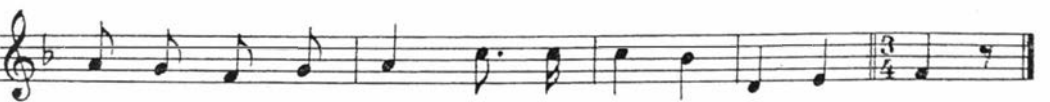
trom - mel - tje, Ach - tien - hon - derd, Is dat niet ge - noeg? O, o,

o, Ma - rie - ke Pij - pe - kop, En hij is er uit - ge -

- lot En hij wordt toch ge - ne pi - ot, O, o, o, Ma -

- rie - ke Pij - pe - kop, En hij is er uit - ge - lot!

2.(3.) En wie had dat van zijn le - ven Van dat man - ne - tje ge -

- docht, Dat hij ach - tien - hon - derd trok, Dat hij ach - tien - hon - derd trok? En wie had dat van zijn le - ven Van dat man - ne - tje ge - docht, Dat hij ach - tien - hon - derd trok. O, o, o, Ma - rie - ke Pij - pe - kop, En hij is er uit - ge - lot ----

Jules V. (75 j.): Lotelingenlied

1. En achtienhonderd
 Voor zo een mannetje,
 Achtienhonderd,
 Is dat niet genoeg?
 Hij stak zijn handje
 Al in dat trommeltje,
 Achtienhonderd,
 Is dat niet genoeg?
 O, o, o, Marieke Pijpekop,
 En hij is er uitgelot
 En hij wordt toch gene piot.
 O, o, o, Marieke Pijpekop,
 En hij is er uitgelot!
2. En wie had dat van zijn leven
 Van dat mannetje gedocht,
 Dat hij achtienhonderd trok,
 Dat hij achtienhonderd trok?
 En wie had dat van zijn leven
 Van dat mannetje gedocht,
 Dat hij achtienhonderd trok.
 O, o, o, Marieke Pijpekop,
 En hij is er uitgelot,
 En hij wordt toch gene piot.
 O, o, o, Marieke Pijpekop,
 En hij is er uitgelot!
3. Och moeder, gij moet niet grijnen,
 Want uw zoontje is eruit.
 Uw zoontje is eruit,
 Uw zoontje is eruit.
 Och moeder, gij moet niet grijnen,
 Want uw zoontje is eruit.
 Uw zoontje is eruit!
 O, o, o, Marieke Pijpekop,
 En hij is er uitgelot
 En hij wordt toch gene piot.
 O, o, o, Marieke Pijpekop,
 En hij is er uitgelot!

INGELOT

Cat. 5265

Turnhout, 1975

En ik heb ge - lot En ik heb ge - blet,
Voor mij is 't niks - ke Maar voor ons Net.
Voor mij is 't niks - ke Maar voor ons Net!

The musical score is written on three staves in G major (one sharp) and common time. The melody is simple and folk-like. The lyrics are printed below the notes.

Florentine P. (62 j.): Lotelingenlied

En ik heb gelot
En ik heb geblet,
Voor mij is 't nikske

Maar voor ons Net.
Voor mij is 't nikske
Maar voor ons Net!

Cat. 6936

Turnhout, 1976

En och, moe - der, En ge moet niet grij - nen, Als dat uw
zoon - tje wordt sol - daat. Trek het u niet aan,
Trek het u niet aan, Drie jaar is gauw ge - daan!

The musical score is written on three staves in G major (one sharp) and common time. The melody is simple and folk-like. The lyrics are printed below the notes.

Augusta W. (81 j.): Lotelingenlied

En och, moeder,
En ge moet niet grijnen,
Als dat uw zontje wordt soldaat.

Trek het u niet aan,
Trek het u niet aan,
Drie jaar is gauw gedaan!

Nu bieden we u zangwijzen uit de beide wereldoorlogen aan: 1914-1918 en 1940-1944.

Wat uw vaders in de eerste wereldoorlog doorleefden, moest u tijdens de tweede wereldoorlog zelf ondergaan. Laat ons dan met serene tegemoetkoming aanvaarden dat de hedendaagse jeugd spottend van dit alles niet veel meer wil weten noch uit historische ervaringen daadwerkelijk iets wil bijleren. Zullen deze onbezonnen spotters de prijs van hun onbegrip peperduur betalen?

Een eerste gezang kon een toenmalige dienstmeid en latere religieuze, van de lippen van studenten afluisteren die in 1940 door koning Leopold II werden opgeroepen. De twee volgende deuntjes zijn onvergetelijke herinneringen aan de eerste wereldoorlog 1914-1918.

Zo noteert Broeder Roobaert uit het geheugen een toen veel gezongen spotdeuntje op de keizer en de Yzer (het klein verloren hoekje) dat hij als kleine jongen in familiekring te Stene met vader herhaaldelijk meezong. In 1965 kon hij kinderen bij het spel nog horen zingen van de sensationele uitvinding van de zeppelin, het eerste bestuurloze luchtschip en zijn eerste toepassing als wapen bij de "zeppelinaanval" op Londen tijdens de eerste wereldoorlog. Hier hebt u tevens een voorbeeld van milieugebonden overlevering: dat de geschiedenis haar neerslag vindt en voortleeft in de volkseigen kinderzang, van generatie tot generatie in wisselende ritme en vorm.

Liederen: Cat. 6514; Cat. 6881; Cat. 6820.

BIJ 'T VERTREK

Cat. 6514

Mechelen, 1977

1. 'k Moet mijn dorp - je gaan ver - la - ten En gaan strij - den voor mijn
land En gaan lo - pen langs de stra - ten, Ver van moe - ke en van
't strand. En dan gaan mar - che - ren zo zeer Met een

groot en zwaar ge - weer. Zie, dat vind ik toch zo
 kras. 'k Wou dat 'k bij mijn moe - ke was. Zie, dat
 vind ik toch zo kras. 'k Wou dat 'k bij mijn moe - ke was!

Yvonne V.N. (55 j.): Soldatenlied 1940. Afgeluisterd van studenten.

<p>1. 'k moet mijn dorpje gaan verlaten
En gaan strijden voor mijn land
En gaan lopen langs de straten,
Ver van moeke en van 't strand.
En dan gaan marcheren zo zeer
Met een groot en zwaar geweer.
Zie, dat vind ik toch zo kras.
'k Wou dat 'k bij mijn moeke was.
Zie, dat vind ik toch zo kras.
'k Wou dat 'k bij mijn moeke was!</p>	<p>2. Als vijand dan zal komen
Met kanon en zwaard en lood
En mijn bloed dan hier zal stromen,
Wel, dan ben ik zeker dood.
En als Piet er niet meer zal zijn,
Dan sterft moeke van sjagrijn,
En haar haar wordt wit als vlas,
'k wou dat 'k bij mijn moeke was.
En haar haar wordt wit als vlas.
'k Wou dat 'k bij mijn moeke was!</p>
<p>3. Op ons dorpje is 't zo treurig,
Ieder vraagt: Waar is toch Piet?
En de varkens lopen treurig,
Worden mager van verdriet.
En ons moeke heeft zo'n hartepijn,
Omdat ik zo ver van haar af zijn.
En ik stort een tranenplas:
'k Wou dat 'k bij mijn moeke was.
En ik stort een tranenplas:
'k Wou dat 'k bij mijn moeke was!</p>	<p>4. En ze bond mij in een pakje
Een goed en schoon pak stuk spek.
En ze gaf mij in een zakje
Nog een stuk van 't varken zijne nek.
Maar het eten, dat smaakt mij niet:
'k Zal nog sterven van verdriet,
En dat zit hier allemaal vast.
'k Wou dat 'k bij mijn moeke was.
En dat zit hier allemaal vast.
'k Wou dat 'ik bij mijn moeke was!</p>

5. Bij 't vertrek stond moe te schreien
 En ze zegd': Piet hou je goed.
 'k Zal alleen de koeien weiden,
 Sprak zij in een tranenvloed.
 En ze gaf me dan nog iets net,
 Ja, het was moekes portret.
 En ze bond het aan mijn jas:
 'k Wou dat 'k bij mijn moeke was.
 En ze bond het aan mijn jas:
 'k Wou dat 'k bij mijn moeke was!

OP ZIJN BROEK

Cat. 6881

Stene-Conterdam, 1975

The image shows a musical score for the song 'OP ZIJN BROEK'. It consists of three staves of music in G major (one sharp) and 2/4 time. The lyrics are written below the notes. The first staff contains the lyrics: 'En in dat klein ver - lo - ren hoek - je, Daar kreeg de'. The second staff contains: 'kei - zer op zijn broek - je. En in dat klein ver - lo - ren'. The third staff contains: 'straat - je, Daar kreeg de kei - zer op zijn gat - je.' The music is written in a simple, folk-like style with a mix of quarter and eighth notes.

Henri R. (61 j.): Oorlogslied 1914-1918

En in dat klein verloren hoekje,
 Daar kreeg de keizer op zijn broekje.
 En in dat klein verloren stratje,
 Daar kreeg de keizer op zijn gatje.

ZEPPELIN

Cat. 6220

Ursel, 1975

'k Heb een zep-pe - lin zien vlie - gen, 't Was een Duit - ser,
zon - der lie - gen. Z'hên er op ge - scho - ten En
z'hên er hem ge - past: Hij hangt al in de spar - ren vast.

Florimond M. (75 j.): Aanval van de Duitse zeppelins op London in 1915.

'k Heb een zeppelin zien vliegen,
't Was een Duitser, zonder liegen.
Z'hên er op geschoten
En z'hên er hem gepast:
Hij hangt al in de sparren vast.

De volgende zangwijzen brengen echo's van het soldatenleven in het kinderlied. Herinner u lachend aan de dozijnen deuntjes uit de eigen kinderjaren die u dan als "jonge" vader, nadien als grootvader wist en weet toe te passen op uw kleinkinderen en hun klein volk. Inderdaad, klaroengeschal en gemeten bevelen bij militaire oefeningen, zoals de militaire oefeningen als zodanig, verdwijnen uit het hedendaagse volwassen leven, maar horen we steeds opnieuw opklinken in het gezongen kinderspel.

Uit de weelde van passende opnamen door Br. Roobaert uit alle gewesten van het Vlaamse Land, volgen hieronder twee voorbeelden: een nabootsing van het klaroengeschal bij het aftellen van De Pinte en een staplied met paarwijze voorwaarts stappen en omkeren van Brugge.

Liederen: Cat. 4651, Cat. 377

KLAROENGESCHAL

Cat. 4651

De Pinte, 1975

Musical notation for the song 'Holleke bolleke, riebesolleke, Holleke bolleke knol!'. It consists of two staves of music in G major (one sharp) and 6/8 time. The melody is simple and repetitive, with lyrics written below the notes.

Hol - le - ke bol - le - ke, rie - be - sol - le - ke, Hol - le - ke
bol - le - ke knol! Hol - le - ke bol - le - ke,

Meisje (7 j.): Aftelrijmpje

Holleke bolleke, riebesolleke,
Holleke bolleke knol! ...
Holleke bolleke, ...

Cat. 377

Brugge, 1962

Musical notation for the song 'Ave-rechts kafatjie, Ave-rechts kafafafa.'. It consists of two staves of music in G major (one sharp) and 2/4 time. The melody is simple and repetitive, with lyrics written below the notes.

A - ve - rechts ka - fa - tjie, A - ve - rechts ka - fa - fa - fa.
A - ve - rechts ka - fa - tjie, A - ve - rechts ka - fa.

Emiel V. W. (64 j.): Met gekruiste armen stappen en omkeren.

Averechts kafatjie,
Averechts kafafafa.
Averechts kafatjie,
Averechts kafa.

Ook als mensen van leeftijd blijven we jong en staan we open, om van het kind en zijne spontane gedraging in der kindergemeenschap veel te leren. Hier zien we hoe kinderen, door het simpel middel van af te tellen, aan één onder hen de tijdelijke functie van leider toekennen. Dit, om deze leidende rol dan met onbetwistbaar gezag te spelen. Hier kunnen we ook

zien dat en hoe maat en ritme de enkelingen, door spontane discipline, tot gemeenschappelijke beleving kunnen voeren. Ook kunnen we ervaren dat elk spel zijn spelregel kent; het kind leert die bij zijn intrede in de kindergemeenschap, om ze daarna streng te onderhouden.

Als slot van deze bijdrage drie liederen die onze "oud-strijders van het leven", tevens pioniers van een pacifistisch Vlaams kultuurleven ten diepste mogen bewegen. Immers, doordat Vlaanderen, door de geschiedenis heen, haast onafgebroken het slagveld was van oorlog en geweld, het doelwit van sociale en religieuze conflicten, weerklinkt deze roep naar vrede bijzonder sterk in het Vlaamse volkslied.

Deze twee liederen zijn pareltjes uit de schatkamer van het Vlaamse volkslied, die Broeder Roobaert voor het eerst uit de volksmond kon opnemen. In het eerste lied beleeft en bezingt een grijze kluisenaar het wonder van de schepping, waarin door de scheppende kracht van het rijpend leven nieuw leven geboren wordt. Niet in blinde gehoorzaamheid maar uit vrije innerlijke toetreding onderwerpt de jongeling zich aan de wenk van de grijzaard en voltooit het wonder van de nieuwe bloei. Niet alleen de tekst van dit lied, maar ook zijn zangwijze beroeren ons. Bemerkt de diepe eenvoud van de melodie, die in haar beperkte uitgestrektheid ritmisch rustig en maatgebonden vloeit.

In het tweede lied bezingt een oudstrijder, nog in het volle bezit van zijn levenskracht en zijn levensmoed, met de brede adem van zijn diepe bariton, de zin van het leven. Hij bekent zich zingend in het refrein van zijn gezang tot de uiteindelijke roeping van de mens tot dienend lid van de eeuwige orde en strijdend verdediger van de eeuwige vrede. Dit tweede lied vindt u als slotgezag van de *Encyclopedie van het levend Vlaamse lied* (tweede deel).

Lied: Cat. 8652

GEHOORZAAMHEID

Cat. 8652

Waarmaarde 1983

1. In E - gyp - tes land - woos - tij - ne
leeft' een ou - de klui - ze - naer En bij

hem een bra-ve jong'ling . Volg de zij-me
deug-den na .

1. In Egyptes zandwoestijne,
Leefd' een oude kluizenaar,
En bij hem een brave jong'ling
Volgde zijne deugden na.
2. Eens een hoogbedraagde vader,
Kwam bij zijne leerling aan
Met een stok van droog citroenhout,
Gans vermorzeld en vergaan.
3. "Ga, mijn zoon", zo sprak de grijsaard.
En gaf hem den stok in d'hand.
"Ga en plant dien droge knuppel
Ginder ver in 't droge zand.
4. Wil hem tweemaal daags besproeien
Met het water uit de bron,
Eens bij "krieken van den morgen,
Eens bij 't dalen van de zon".
5. En de jong'ling zonder haapren
Nam den knuppel in de hand.
En op d'aangewezen plaatse,
Plantte hij hem in het zand.
6. Dagen, weken, maanden vlogen.
En den grijsaard zal verblijd
Dat de vlijt niet en verflauwde
Van den jongen eremijt.
7. (niet op band)
.....
.....
Hoe is het met hem vergaan?
8. "Vader, goed" zo sprak de jong'ling
Zo eenvoudig als een kind,
"k Hebbe hem zo wel begoten
Dat hij groeit en vruchten wint".

9. "Vruchten?" sprak verbaasd de grijsaard.
 "Ja" hernam de jongeling,
 Daadlen rijpen op den knuppel
 Die in enen boom verging".
10. "'k Wil dat wonder zien des Heren!"

 En zij gingen en zij kwamen
 Bij den jongen dadelaar.
- 11 en 12. (de zanger vertelt sprekende)
 De grijsaard zag de vruchten en stelde
 ze als voorbeeld dat gehoorzaamheid
 en nooit aflatende ijver beloond wordt.

Frans P. (60 j.): Lied van de kluizenaar.

Alles in ons leven is onbestendig, en het leven zelf kent een komen en gaan. Het volkslied echter is nooit in noch uit de mode, het heeft, boven de dagelijkse onbestendigheid heen, een blijvend bestaan. Het volkslied leert ons ver van onszelf te staan, en daardoor onze eigen aard te begrijpen. Laten we dan, als besluit uit deze bijdrage, "luisteren" naar een dank- en huldelied aan het adres van een Limburgse moeder, dat Broeder Roobaert eveneens uit de zingende volksmond kon opnemen. Het bezingt de moeder als symbool van rust en vrede.

Lied: Cat. 8899.

ALS MOEDER ZONG

Cat. 8899

Maasmechelen, 1985

1. Als moe-der zong bij 't schij-nend wieg-ge - - sche-mer, Ver - - gleed haar lied als

har - pen-zang zo teer. Dan streek er vast een en - gel uit de

he-mel Op zach-te wie-ken bij haar wicht-je neer. Als moe-der zong was
 heel het huis in vreug-de. Als moe-der zong van liefd' en le--vens-
 moed, Als moe-der zong en ons het hart ver - - - heug - de, Als
 moe - - - der zong was al - - - les, al - - - les goed.

Gezusters W. (53-64 j.)

2. Als moeder zong van plicht en vrome blijheid,
 Glom in haar oog een heldere zielegloed.
 Maar als zij zong van vaderland en vrijheid,
 Trilde in haar stem en snaar van heldenmoed.
 Als moeder zong...
3. Als moeder zong met handen in elkander,
 Dan rees voor ons het voorbeeld dat zij gaf.
 Niet voor zichzelf, zij leefde voor eenander,
 Zij was voor ons een zorg tot aan het graf.
 Als moeder zong,...
4. Zing, moeders, zing zoals uw moeders zongen,
 Gij maakt de wereld beter door uw lied.
 Zing vroeg en laat, zing vrij en ongedwongen,
 Alleen de boze mensen zingen niet.
 Als moeder zong,...

LEVEND VOLKSLEVEN

't Lam Gods da's een café in Oordegem

Het Lam Gods is een uitzonderlijk belangrijk schilderijenbezit: een wereldberoemd retabel (1432) van Hubert en Jan van Eyck, het veelluik, tot voor weinig tijd, op het altaar van de Joos Vijdkapel, zijn oorspronkelijke plaats, in de St.-Baafskatedraal te Gent. De diefstal van een luik boeit sinds vele jaren talrijke lieden.

Plotseling krijgt *Het Lam Gods* een ongewone functie: het opschrift voor een herberg, in Oordegem dan, een deelgemeente van Lede, langsheen de weg van Aalst naar Gent, waar het Provinciebestuur de "Fauconiersmolen" aankocht in 1973, nabij de E5 autosnelweg, tegenover de Sint-Martinuskerk.

Waarom juist in Oordegem? Hoevele schuilplaatsen zijn er aangehaald, waar het gestolen luik zou kunnen berusten? Daar hoort een woning in de buurt van de kerk in deze gemeente bij. ⁽¹⁾ R.L.

(1) Karel MORTIER en Noël KERCKHAERT. *Dossier Lam Gods. Zoektocht naar De rechtvaardige rechters*. Uitg. Stichting Mens en Cultuur, Gent.

Lembeke Museumreuzen. Reuzin met 14 namen!

Het Bardelaere Museum viert op 6 oogst 1994 zijn twintigste verjaardag. Bij dergelijk heuglijk jubileum past een grootscheepse viering met een echte Vlaamse kermis. Als hoogtepunt straalt de doop van twee reuzen, *Berken* en *Loiken*, een geschenk voor het heemmuseum. *Berken* stamt van Albert en verwijst naar Albert Windey, de burgemeester. Daarnaast krijgt hij nog een reeks voornamen: Adhemar, André, Gaston, Roger... en als familienaam pralt er natuurlijk Bardelaere. De namen verwijzen naar de leden van het schepenkollege in Kaprijke. De konservator Firmin Van Durme verklaart de voornamen als een dankbetuiging en hulde aan de burgemeester en schepenen. Mevrouw Berken Bardelaere ontleent haar naamgeving aan de dame van graaf d'Alcantara, thans schepen en twintig jaar geleden burgemeester van Lembeke.

Loiken kreeg naast haar roepnaam nog dertien vrouwelijke voornamen. Deze verwijzen telkens naar de dames van de mannelijke verantwoordelijken in het museum: Annie, Magda, Lisette, Suzanne, Noëlla, Rozette, Christine, Maria, Martine, Liliane, Christa, Annick, Marie-Louise. Alleszins een enig geval in de rijke annalen van de reuzen en reuzinnen in Vlaanderen.

Firmin VAN DURMEN

HET HEILIG-BLOEDKAPELLETJE EKKERGEM-GENT & WILSNACK (D)

Toen we in '92 de studie schreven: Reuzenliederen in Oost-Vlaanderen en Gentse ommegangsreuzen en -dieren in de 17de eeuw werden we geconfronteerd met de geschiedenis van het H.-Bloedkapelletje. De eerste Gentse reuzen waren aanwezig in de ommegang van het H. Sacrament. Dan brachten ze een bezoek aan de H. Bloedkapel (1). Nadien wilden we meer weten over de diefstal van de H. Hostiën bij de paters augustijnen in 1354 en de terugvinding in Ekkergem. Is dit verhaal over het mirakel een legende of een wonderbare gebeurtenis gelokaliseerd in Wilsnack (Duitsland)?

De belangstelling voor het mirakel kwam twee jaar geleden opnieuw tot stand. Dr. Maurice Gysseling vestigde mijn aandacht op een dossier uit het bisschoppelijk archief met een tiental mirakels die zouden gebeurd zijn in de H.-Bloedkapel te Gent. De verhalen dateren van 1614 en 1618. We constateerden dat ze nergens volledig bestudeerd noch gepubliceerd werden. Zo ontstond de motivering voor onze studie *Het H.-Bloedkapelletje op Ekkergem*.

Tijdens ons onderzoek ervaren we dat er een uitgebreide bibliografie bestaat over de kapel en o.a. het mirakel in 1354 op Ekkergem, geschiedenis van het Heilig Bloedkapelleken, de mirakelen. De onderwerpen hebben we nogmaals onder de loep genomen, kritisch bekeken en aangevuld met nieuwe gegevens. De thema's zijn herleid tot drie hoofdstukken.

Dit inleidend woordje sluiten we af met onze dank aan E.H. Marcel De Muynck, voor de talrijke gegevens, bibliografische bronnen, en de supervisie van de tekst.

I. Bebloede hostiënmirakels te Gent en in Wilsnack

1. Het groot mirakel in 1354 op Ekkergem

Blijkbaar wordt vanaf de 17de eeuw de geschiedenis van de H. Bloedkapel overgeleverd van auteur tot auteur, van boek tot boek. Zo blijft het groot mirakel, zoals ze dat te Gent noemen, op Ekkergem gelokaliseerd als een echte gebeurtenis in de geschiedenis. We hebben het *Memorieboek der Stad Ghent* geraadpleegd om te zien of we in 1354 een vermelding vonden van deze wonderbare gebeurtenis.

1354 scheen een beroerd jaar geweest te zijn, maar over het mirakel is geen sprake. *In dit jaer waren in diversche plaetsen groote aertbevinghen. ... diere tyden, oock groote oorloghen ende pestylencien ende een grooten eclips, die wel xvij uren lanck gheduerde* (2).

De oudste bron voor het verhaal van het mirakel in 1354 is een schilderij, of ex-voto, bestaande uit zeven panelen, van circa 1550, door de

beeldstormers vernield in de H. Bloedkapel. In vier taferelen wordt het grote mirakel geïllustreerd (3).

De bibliografische gegevens over de auteurs die in de 17de eeuw het grote mirakel en de oorsprong van de kapel beschreven, ontleunen we uit *Geschiedenis van het klooster der eerw. paters Augustijnen te Gent* geschreven door Amb. Keelhoff, verschenen in 1864 (4).

Laten we aanvagen met het wondere verhaal, zoals de volksmond van de oudere generatie het nog kent.

De tekst stamt uit een boek van P. Mathias Pauli, verschenen in 1620 (5).

De historie van het heijligh Bloedt van mirakel, te Augustijnen tot Gendt (1).

• In 'tjaer derthien hondert vier-en-vijftigh is 't geschiet, dat in de stadt van Ghendt op eenen zekeren nacht, twee dieven braecken in de kercke van de Paters Augustijnen om de selve te berooven, en wegh naemen de groote Ciborie, daer het II. Sacrament in ruste. En komende tot Ackerghem in de parochie van S. Marten, namen sij het II. Sacrament daer uijt ende begroeven 't in de aerde.

• Eenen van de dieven, krijgende vroeginge van consjentie, keerde wederom, om dat aen iemand te kennen te geven, op dat aen het II. Sacrament geene meerder oncere soude geschieden, en dat hij *(sic)* niet en soude blijven liggen in de aerde, ende aldaer komende, vondt hij de II. Hostie t'eenemaal bebloedt.

• Eenen schaep-herder des morgens oock komende op de selve plaetse met sijne schaepen, sagh dat de beesten daer omtrent komende, overhoop liepen; ende verwondert zijnde, is hij bij gekomen, ende vondt d'aerde teenemaal vochtigh van het II. Bloedt, ende de schaepen liggende op hunne knien. Ende siende het II. Sacrament in 't midden van hun, liep hij tot het volk, en brocht dit mirakel in 't openbaer.

• De PP. Augustijnen dit hoorende, zijn met processie gekomen, ende hebben het II. Sacrament met alle eerbiedinghe van de aerde opgenomen, en seer solemnelijck vaer hunne kercke gedraegen, alwaer terstondt vele mirakelen geschieden.

Copie uit *Geschiedenis van het klooster der eerw. paters Augustijnen te Gent*, 38.

In 1623 verschenen vier werken die de diefstal en de terugvinding van de H. Hostiën beschrijven.

Pater Nicolaus Crusenius, geschiedschrijver van de orde der augustijnen verhaalt dezelfde geschiedenis van P.M. Pauli en voegt er aan toe: *hierdoor werden de inwooners van Gent bewogen om een broederschap te verkrijgen onder de titel van het H. Bloed, waervan de voornaemste der stad deel maekten* (6).

Het tweede werk is van Heribertus Rosweyde, de *Kerkelyke Historie van Nederland* die het groot mirakel op dezelfde manier vertelt als P.M. Pauli en N. Crusenius. *Voorts wiert op de plaetse daer dese hostie in d'aerde was begraven geweest, eene capelle ghebouwt, ende men houdt daer jaerlyckx eene solemnele processie* (7).

Van hetzelfde jaartal, 8 februari 1623, hebben we een manuscript geraadpleegd, herkomstig uit het archief van de St.-Martinuskerk, thans berustend in de Koninklijke Bibliotheek Albert 1 te Brussel. In het handschrift de devotie in de parochie, geschreven door de toenmalige pastoor Michael Zachmoorter (1582-1660) is ook spraak over de kapel van het H. Bloed. Over het groot mirakel schrijft pastoor M. Zachmoorter *Onder dese parochie up den Acker is gheweest een oudt capelleken... gehnoemt het helich bloedt-capelleken... dienende ter memorie dat eertijts roovers ghenomen hebbende de ciborie uut de kercke van de Augustienen broeders binnen Ghendt... ende de heilighe hostie... in de aerde verborghen hebbende... de selve van de voornomden Augustienen broeders met processie uitghehaelt is gheweest*. Volgens de oude schriften - schrijft M. Zachmoorter - zou de aarde bebloed zijn geweest. Wegens deze gebeurtenis is een *out ende vermaert broederscap ter confrerie tot de selve Augustienen onderhouden* (8).

Pastoor Michiel Zachmoorter heeft het mirakel behandeld in *Sponsus Sanguinum. Den Bloedighen Bruydegom* verschenen in 1623 meermaals herdrukt tot in de 18de eeuw. We laten pastoor M. Zachmoorter aan het woord. Het kapelletje van het Heilig Bloed *is een oude memorie van dat in 't jaer Christi 1354 eenig dieven by nachte in de kercke van de Augustijnen te Ghendt zynde, ende aldaer onder andere gestolen hebben de groote Cyborie in het welck het H. Lichaem Christi was rustende, zijn daer medeghecomen tot de plaetse daer de voor-seyde H. Bloedt-Capelle staet, alwaer sy 't H. Sacrament uyt de Cyborie nemende hebben ghedolven...* Een van de dieven is teruggekeerd en heeft *de Heylighe Hostie t'eenemael bebloedt ghevonden...* ook de schaapherder ontdekte de hosties *ende de aerde besprinckelt ende vochtigh van den Bloede* (9). Circa 1630-1640 schilderde Nicolaas De Liemaecker (° Gent 1601 +1644), bijnaam Roose, tien panelen voor de paters augustijnen: de heiligschendene diefstal van het H. Sacrament in 1354. Tijdens de brand van de kerk in 1838 werden ze vernietigd (10).

De tweede helft van de 17de eeuw blijft de belangstelling voor het groot mirakel behouden; ze krijgt een ruimer verspreidingsgebied tijdens de Contra Reformatie. Cornelius Hazart herhaalt op dezelfde manier van zijn voorgangers de wonderbare gebeurtenis in Ekkerghem in de *Kercklycke historie van de gheheele wereld*, verschenen in 1670 (11).

Het mirakelverhaal krijgt ook een plaatsje in de brochures van de *Ghendtschen Omganck* van 1687 en 1698.

In de brochure van 1687 *Vermaeckelycken Ghendtschen Om-Ganck* staat op de kaft de inhoud, waaronder de *ghedenck-weerdighe geschiedenis van 't Alderheylighste Miraculeus Bloet*. In de omme-gang zelf vonden we geen herinneringen aan dit groot mirakel. In het *Kortbondigh verhael van het H. Bloet van Mirakel* wordt de geschiedenis in vijf genummerde paragrafen als volgt beschreven.

VERMAECKELYCKEN GHENDTSCHEN OM-GANCK

Met Reusen, Reusinnen, Leeuwen, Arendts, Kémels, ende
meer andere op-ghetoyde Beesten, beneffens neghen
schoone Triomf-Waghens.

Vernieuwt ende vermeerdert ter Ordinantie ende Bekostinghe der wel Edele
Heeren van't Magistraet deser Stede in d'alghemeyne vermeerderinghe der
vreughden over de ghestadighe Keyserlijke Victorien teghen den gesworen
Vyandt der Christenen : om-ghedraghen door de Latynsche studerende-
Jonckheyt by d'Eerw: PP. Augustijnen inde Jaerlijcksche Processie, ende
ghedenck-weerdighe gheschiedenisse van't Alderheylighste Miraculeus
Bloet, op den Sondagh onder d'Octave van't H. Sacraments-Feeste:
verciert met stichtighe Ghesanghen, ende Rymende uyt-legghinghen van
d'op-ghetoyde Beesten, ende Triomf-Waghens, door eenen Lief-hebber
van d'Alghemeyne blijdschap ende Borgherlijke Godt-vruchtigheyt.

TE GHENDT
By HENDRICK SAETREWER, Stads-drucker inde Brabant-Stracte
inde witte Duyve, 1687.

KORT-BONDIGH VERHAEL
VAN HET H. BLOET
VAN MIRAKEL,

Waer af de Solemnele Ghedachtenisse ghehouden wordt by d'Eerw: PP. Augustynen tot GHENDT:

Vereert met een treffelijck BROEDERSCHAP, ende Jaerlijckxsche Processie, beneffens eenen vermaeckelijcken Om-ganck,

Ingheslelt, ende omghedraghen onder de Octave van s'H. Sacraments-dagh.

1. De diefstal in 1354 bij de paters augustijnen. 2. De geroofde ciborie met de H. Hostiën in d'aarde begraven te Ekkergem. 3. De berouwvolle dief vindt de H. Hostiën bebloed terug. 4. Een schaper ontdekt het H. Sacrament bebloed in d'aerde liggen. 5. De paters Augustijnen brengen solemneel het H. Sacrament over naar hun kerk.

De schrijver verwijst naar P.M. Pauli, H. Rosweyduus en N. Crusenius (12). Het *Kortbondigh verhael van het H. Bloedt* wordt tekstueel overgenomen in 1698 *Boeckxjen van den oorspronck en inhoud van heel den Ghendtschen Ommeganck* (13).

In 1696 publiceert pastoor D.L. Thysebaert een werk over de aanwezigheid van Jezus Christus in het Allerheiligste Sacrament des Altaars. Aan de hand van talrijke wonderbare gebeurtenissen wil pastoor Thysebaert aantonen det het groot mirakel te Gent ook een van de vele voorbeelden is van de aanwezigheid van Jezus in het Heilig Sacrament (14).

D.L. Thysebaert, pastoor van de St.-Martinuskerk, verhaalt In de *Voor-Reden tot den Leser* het seer verheven en groot-dadigh Mirakel in 't jaer 1354, verwijzend in voetnoot naar P.M. Pauli (1620) en H. Rosweyduus (1623).

~~DE WAERE~~
DE WAERE
Dadelijcke en Wesentlijcke
TEGHENWOORDIGHEYT
ONS HEEREN
JESU CHRISTI
In het Alderheylighste
SACRAMENT

Ghegrondtveft
Vyt de H. Schrift, d'Heylighe Vaders, ende
Concilien ghedurende de XVII. Eeuwē.

VERCIERT

Met de besonderste gheschiedenissen die voor-ghe-
vallen zijn, soo ten tyde vande H. H. Vaders, die
dese beveltighen, als vande Kettters die dese
bevechten.

Seer dienstigh voor de Catholijcke om die te verstercken,
voor de Kettters om die te verlichten, voor alke ander
om de waerheyt te soecken, die te vinden, en mes de
gratie Godts te bewaeren.

OP-GHESTELT

Ten opsicht vande miraculeuse Cappelle van hee
H. BLOEDT t'Ackerghem,

Door den Eerw. Heer

DANIEL LIVINUS THYSEBAERT,
Licentiaet inder Godtheyt, ende Paßoor van
S. Marten binnen Ghendt.

TE GHENDT,

By **MICHIEL MAES**, Ghezwoeren Stadts-
drucker, in't groen Cruys, 1696.

Voor de iconografie hebben we de aandacht gevestigd op de schilderijen van N. De Liemaekere. Eén enkel iconografisch dokument is ons bekend in het boek van D.L. Thysebaert, *De Waere, adelijcke en esentlijcke teghenwoordigheyt ons Heeren Jesu Christi in het Alderheylighste Sacrament* op de derde bladzijde, een kopergravure met enigszins dezelfde titel van het boek. Van de acht paneeltjes is er één bij met de titel *Mirakel tot Ghent*.

We bevinden ons op de Akker in Ekkerghem, zien een herder en zijn vrouw, beide met herdersstok in de hand. De herder ziet de schapen knielen. Zo ontdekt hij de bebloede aarde waar de berouwvolle dief de H. Hostiën heeft opgedolven. Het landschap is heuvelachtig. De gebouwen zijn schematisch getekend. Het milieu heeft geen gelijkens met de akker in Ekkerghem. In de rechterbovenhoek zien we drie hostiën, die een driehoek vormen, omringd door een stralenkrans. Dit hostiën-motief komt

Mirakel tot Ghent

Dit detail van de kopergravure meet 5 x 5 cm.

verder in onze studie nog terug in verband met het mirakel te Wilsnack en de sporen daarvan in het augustijnenklooster te Gent.

Totnogtoe zijn de auteurs het eens over het groot mirakel, lokalisering in Ekkerghem. Midden 17de eeuw horen we een ander geluid over de plaats. J. Rivius, doctor in de godgeleerdheid: "Het beroemd Broederschap van het H. Bloed, dat bij onze Paters te Gent bestaet, heeft niet begonnen sedert het mirakel dat aldaer voorgevallen is, gelyk het ten onregte door eenige onwetende en ligtgeloovige van onze schryvers verhaeld wordt, maer heeft zynen oorsprong sedert dat te Wissenhaken (Wilsenaeken, huidige benaming Wilsnack) in het graafschap Brandenburg (Duitsland) gebeurd is". J. Rivius baseert zich op een boek in het archief van de paters augustijnen te Gent. Het

manuscript noemt *Broederschap, aut boeck van 't H. Bloedt tot Wilsenaeken*". In de statuten van 1535 staat: *Broederschap gesticht ter eere van de H. Sacramente, en van de Heilighe bloede van Wilsenaeken onderhaude binnen de stede van Ghent in 't clooster van Sint Augustin*". Deze visie wordt bevestigd bij de hernieuwing van de statuten in 1587: *onderhouden es geweest een Gulde ter gedenckenisse van een seer schoon Mirakel by de Gratie Godts eertijts geschiete te Wilsenaeken in 't Heiligh weerdigh Sacrament van den autae*re (15).

Pater augustijn N. De Tombeur neemt deze visie nogmaals onder de loepe omstreeks 1727. Bij het nazicht van de archieven van de Broederschap van het H. Bloed te Gent treedt hij de thesis van J. Rivius bij: **de verering van het H. Bloed in de kapel in Ekkergem heeft haar oorsprong in de verering van het H. Bloed te Wilsnack**. Het groot mirakel 1354 hoort thuis in het domein van de legenden. Ware het mirakel werkelijk gebeurd, zegt De Tombeur, dan hadden we ongetwijfeld hiervan een spoor gevonden in de archieven van de augustijnen te Gent (16).

In 1864 laat ook Ambr. Keelhoff zijn standpunt kennen.

Is het mirakel 1354 een legende, ja of neen? Om de thesis van De Tombeur een weinig te ondersteunen citeert hij het feit dat de boetedevaart naar het H. Bloed te Wilsnack te Gent niet onbekend was. Zo vermeldt hij drie veroordelingen tot strafbedevaart: *"eene pelgremage ten Heilige Bloede van Wilsenaeken te doen"* in 1453, 1481, 1531. Zijn conclusieluidt als klare taal. *"Ik heb het noodzakelijk geacht dit bovenstaende in betrekking met het mirakel van Wilsenaeken te geven opdat ieder lezer des te gemakkelyker zoude kunnen onderzoeken of het gevoelen van Rivius en De Tombeur aen te nemen is."*

Wat mij betreft ben ik genegen hun gevoelens te aenvaerden, omdat de bewijzen welke zy ons geven, volgens de originele stukken die zy gezien hebben, overtuigend zyn dat de Broederschap van het H. Bloed aen de miraculeuze Hostiën van Wilsenaken vastgehecht was en deze alhier bewaard wierden tot 1597" (17).

Eind 19de eeuw verscheen *Parochieboek van Akkergem* van Marten Cools, pseudoniem van de Gentse historicus Fr. De Potter (18), die het verhaal over de legende te Ekkergem ontleent aan Cornelius Hassart, S.J. De inhoud van de legende stemt volledig overeen met die van P.M. Pauli, N. Crusenius, H. Rosweydus, D.L. Thysebaert. M. Cools treedt wel het standpunt bij van Amb. Keelhoff: *"dat deze legende geene vaste gronden heeft, maar dat een dergelyk voorval, als hetwelk men beweerde op Akkergem geschied te zijn in 1354, te Wilsnack plaats vond."*

In 1940 verscheen in Oostvlaamsche Zanten een waardevol artikel *De Reuzen van Gent en het Heilig Bloedkapelleke*, geschreven door Lode Lievevrouw - Coopman (19). Echter vermeldt hij niet de visie van J. Rivius en Ambr. Keelhoff.

Ons overzicht van de bibliografische bronnen toont dat het groot mirakel van 1354 overgeheveld werd van de lokale geschiedenis naar het rijk der legenden. De transpositie doet geen afbreuk aan de gewezen vroomheid die haar oorsprong vond in deze legende.

Die vroomheid beperkte zich tot het bezoek van de H. Bloedkapel als bedevaartplaats. Een ander aspekt behandelt in "Ons geestelijk erf" J. Winnepenninckx pr. in *De oudste kruisweg te Gent* (20). De oorsprong, zoals we de kapel kennen via auteurs van de 17de eeuw, noemt J. Winnepenninckx een legende.

De jongste bijdrage over de legende van 1354 vinden we in het mooie gedenkboek *1000 Jaar Ekkergerem* verschenen in 1974. Daarin bezorgde E.H. Marcel De Muynck de volksdevoties die in de St.-Martinus-parochie zijn ontstaan of er hebben gebloeid. Hij behandelt het mirakelverhaal zoals het bekend is in de legende. Als auteur is hij zeer vertrouwd met de geschiedenis van de H. Bloedkapel. Zijn licentiaatsthesis behandelt het auteurschap van *Een geestelijk schrijver der 17de eeuw Michiel Zachmoorter (1582-1660)*. Zachmoorter, parochieherder op St.-Martinus, heeft een belangrijke rol gespeeld in de bouw van de H. Bloedkapel en de verering van het H. Bloed op Ekkergerem (21).

De legende van het H. Sacrament in Ekkergerem is geen alleenstaand geval. Er bestaat een variante waarin we veel gelijkenis terugvinden met het groot mirakel te Ekkergerem. Het verhaal wordt gelokaliseerd in Maltebrugge te Gent. G. Celis verhaalt de legende (22).

In de nacht van 16-17 december 1681 hadden dieven de heilige vaten te Kortrijk gestolen en kwamen met hun buit naar Gent. Te Maltebrugge ontmoetten zij een kudde schapen die hen omringden en knielden voor hun schepper die verborgen was in de H. Hostiën. De dieven namen de vlucht en wierpen de heilige vaten in een put. De schapen kwamen rond de put staan. De geestelijkheid van dit wonder op de hoogte gebracht, haalde de heilige vaten terug en brachten de H. Hostiën naar de St.-Pietersabdij. De abt Verscheuren liet boven de put waar men de H. Hostiën teruggevonden had, een kapel oprichten. Men komt er bedevaarten, water drinken tegen keel- en oogziekten.

De legenden van Ekkergerem en Maltebrugge staan onafhankelijk van mekaar. De ontdekking van de H. Hostiën te Maltebrugge heeft blijkbaar geen invloed gehad op de verering van het H. Bloed in Ekkergerem.

2. Het Heilig Bloedmirakel in Wilsnack, 1383

Wilsnack is de huidige naam van de gemeente in Duitsland waarover spraak is in het archief van het broederschap van 't H. Bloed tot Wilsenaken, onderhouden te Gent in 't klooster van de paters augustijnen. Het artikel over het groot mirakel heeft aangetoond dat het mirakel in Ekkergem tot het domein van de legende behoort zoals Pater N. De Tombeur constateert, circa 1727 en Pater Ambr. Keelhoff bevestigt circa 1864. Beiden constateren een gelijkaardige gebeurtenis in Wilsnack als oorsprong van de stichting "Broederschap van 't Heilig Bloed" te Gent. Via de broederschap kwam de H. Bloedkapel in Ekkergem tot stand. Tijdens de bloeiperiode van de eredienst in Ekkergem geraakte de broederschap en de naam van de Duitse gemeente Wilsnack in vergetelheid.

Beide ruimden in de 17de eeuw de plaats voor de legende van het groot mirakel.

Aangezien de bedevaartplaats Wilsnack een rol speelt in het tot stand komen van de H. Bloedkapel verschaffen we uitleg over het bedevaartoord Wilsnack en het H. Bloedmirakel van 1383.

De bronnen zijn zeer gering, enkel de Geschiedenis van de paters augustijnen om iets over het H. Bloedmirakel in Wilsnack te vernemen. Ambr. Keelhoff besteedt aan de gebeurtenis twee zinnen. "*Eenige schrijvers zeggen dat te Wilsenaken drie hostiën bloed gezweet hebben, en dat men wegens de groote zaak ten heiligen Bloede noemde. Andere zeggen dat eene of meerdere H. Hostiën onder de puinhoopen der afgebrande kerk ongeschonden en met bloed bedekt gevonden wierden*" (23).

We hebben ons probleem schriftelijk overgemaakt aan Prof. Dr. W. Brückner Institut für Deutsche Philologie der Universität Würzburg. We ontvingen een gunstige reactie aan "*Sehr geehrter Herr Daem. Mit den besten Empfelungen von Prof. Brückner*" (24) met twee bibliografische en één iconografische bron: *Die Verehrung des Heiligen Blutes in Walldürn*, een artikel van W. Brückner, verschenen in 1958; een houtgravure uit een werk van W. Brückner *Die Entstehung der Hostienwallfahrt (1383)*; ten slotte, het meest recente werk geschreven door Karl Kolb, 1980 *Wilsnack, die berühmte Heiligblut-Wallfahrt der Geschichte*. De drie bronnen geven een duidelijk antwoord op de vraag: Wat heeft Wilsnack te maken met de H. Bloedkapel van Ekkergem?

Dr. W. Brückner stuurde een houtgravure van circa 1510 met de geschiedenis van de H. Hostiën-bedevaart in Wilsnack in vijftien taferelen. Karl Kolb geeft in *Vom heiligen Blut* een beschrijving van deze houtgravure en in *Wilsnack, die berühmteste Heiligblut-Wallfahrt der Geschichte*, het ontstaan van de H. Hostiënbedevaart.

WILSNACK, middeleeuws bloedmirakel.

Atlas zur Kirchengeschichte.

Die Christliche Kirche in Geschichte und Gegenwart. Herder, 1970.

Die Wallfahrtsorte der Antike und des Mittelalters.

De pastoor Johannes van Wilsnack trok met zijn parochianen naar het kerkfeest in Havelberg. Tijdens zijn afwezigheid legde ridder Heinrich von Bülow op 16 augustus 1383 elf dorpen in de as, waaronder de kerk van Wilsnack. Pastoor Johannes zag dat zijn kerk een ruïne was geworden en keerde op zijn stappen terug om in een nabijgelegen dorp een rustgelegenheid te vinden voor zichzelf en de parochianen. Ze vonden de rustplaats in Grosz-Lüben. Allen legden of zetten zich neer om te rusten. Na een tijd hoorde pastoor Johannes een stem die hem zegde naar Wilsnack terug te keren. Na wat aarzeling keerde hij met zijn volk naar de ruïne van de kerk terug. Hij maakte het altaar rein en vond daar een ciborie met drie onbeschadigde, geconsacreerde hostiën die in het midden een vlek vertoonden, gelijk een bloedspoor, droeg de mis op en na de consecratie legde hij de drie gevonden, gevlekte hostiën bij zijn grote geconsacreerde hostie.

Wat gebeurde er? De pas geconsacreerde grote hostie begon te bloeden. De ciborie met de H. Hostiën werd in processie naar Grosz-Lüben weggedragen. Vlug werd het nieuws van de wonderbare gebeurtenis verspreid. Pastoor Johannes werd door de bisschop van Havelberg geroepen om uitleg te verschaffen. De bisschop verzocht de domproost naar Wilsnack te gaan zien voor een lokaal onderzoek.

Daar zag de proost de hostiën opnieuw bloeden.

Hyr vindet de kerckere de hillighen dry hostighen
op dem altare mith blode bevolten en holt misse.

Zesde paneeltje van de houtgravure
"De hystorie ende erfindinghe der
hillighen Sacraments tho der
Wilsnack". Maagdenburg, circa 1510.
Greifswald, Universitätsbibliothek.
Tekst: Hyr vindet der Kerckere de
hillighen dry hostighen up dem altare
mith blode bevolten und holt misse.

Na dit voorval nam de bedevaart naar Wilsnack een aanvang. De paus en de bisschoppen verlenen aflaten. Omstreeks 1400 werd de waarachtigheid van de bloedende hostiën in twijfel getrokken. Paus Nikolaas V (1447-1455) sloot zich in 1453 aan bij de voorstanders. Hierdoor kende de discussie over de geloofwaardigheid een tijdelijke rustperiode.

Wilsnack was tijdens de periode 1383 tot 1552 het belangrijkste bedevaartoord ter verering van het H. Bloed. Wanneer in Noord-Europa van de 15de eeuw spraak was over een bedevaart naar het H. Bloed, werd Wilsnack bedoeld. Bedevaarders kwamen uit Noord-Duitsland, Skandinavië, de Balkan, de Nederlanden, Hongarije en Polen. Wilsnack was ook voor de stad Gent een pelgrimsoord voor de boetebedevaart.

Dr. W. Brückner vestigt er de aandacht op, dat in de 16de eeuw het bezoek aan de bedevaartplaats teloor ging; niet alleen in Wilsnack maar ook in andere bedevaartplaatsen in het protestants gebied. De reformatie stelde een einde aan de bedevaart. De nieuwe pastoor van Wilsnack verbrandde in juli 1552 de H. Hostiën. Hiermede werd Wilsnack weer een onbeduidend dorpje zoals in de 14de eeuw.

Het mirakel van Wilsnack behoort, zoals vele verhalen over bloedende hostiën tot het discussieterrein op zoek naar de waarheid en/of de legende. K. Kolf formuleert deze visie in *Vom heiligen Blut* als volgt: "De oorsprongsgeschiedenis van Wilsnack is een bij oorkonde vastgelegd feit. Het wonder echter zelf blijft als legende omstreden".

De oorsprong van de verhalen over bloedende hostiën behandelt Dr. W. Brückner in *Die Verehrung des Heiligen Blutes in Waldürn*. In de *Legenden- und Heilig-Blut-Forschungen* van Dr. W. Brückner komt Wilsnack meermaals aan bod.

Na deze confrontatie met Wilsnack hebben we de vraag gesteld of in het klooster van de paters augustijnen te Gent nog sporen te vinden zijn van

het broederschap van het H. Bloed, de vereniging die in 1535 te Gent werd gesticht, de bakermat van de H. Bloedkapel te Ekkergem.

Schilderijen of prenten die herinneren aan de legende van de H. Hostiën hebben we in 't klooster van de paters augustijnen niet gevonden. Wel heeft Pater L. Goegebuer ons attent gemaakt op het H. Hostiën-motief dat in het klooster en de kerk nog te zien is. Vier voorbeelden herinneren ongetwijfeld aan de vroegerē Broederschap en Kapel van het H. Bloed. Het H. Hostiën-motief op de houtgravure van de vinding van de bloedende hostiën in Wilsnack toont duidelijk de drie hostiën in de vorm van een driehoek, het symbool van de eucharistie.

Een EERSTE VOORBEELD zien we op de vinding van de hostiën op het altaar door pastoor Johannes in Wilsnack, de mis, zesde tafereel op de houtgravure. Het TWEEDE VOORBEELD is het zevende tafereel: *Hyr dragen se dat hillighe Sacrament na der groten Lüben mith bernenden Kertzen.* DERDE VOORBEELD van het hostiën-symbool in het elfde tafereel: *Hyr holt de Bischop misse unde suth ein mercklich groth wunderwerck in der einen hostighen.* Een VIERDE VOORBEELD van het hostiën-motief vinden we in het veertiende tafereel van de gravure: *Hyr werth dat hillighe Sacramente ghewyset openbar vor allem volck.*

Hyt dragem se dat hillighe Sacramente na der groten Lüben auct bernenden Kertzen.

Het zevende paneeltje.

Hyt holt de Bischop misse unde suth ein mercklich groth wunderwerck in der einen hostighen.

Het elfde paneeltje.

Hyt werth dat hillighe Sacramente ghewyset openbar vor allem volck.

Het veertiende paneeltje.

Waar vinden we die motieven in het Augustijnenklooster terug? In de kloostergang bevindt zich een beeldhouwd portaal, met boven de ingang deur een kelk met drie bebloede hostiën in een ciborie, door engeltjes vereerd. De bloedsporen zijn duidelijk merkbaar op de hostiën. Het motief herinnert aan het zevende en veertiende tafereel op de houtgravure.

Het motief van de drie hostiën.

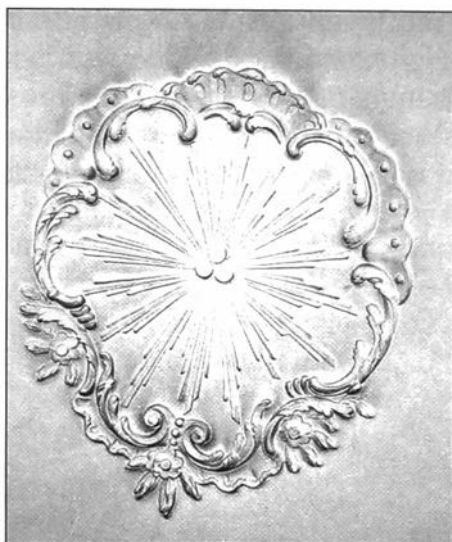
Het motief van de drie hostiën omringd door stralenkrans zien we in een gewelf van de sacristie, barokstijl circa 1621.

Hetzelfde motief omringd door een stralenkrans ziet u aan het zijaltaar, toegewijd aan de H. Nicolaas van Tolentijn. Boven het schilderij van de H. Nicolaas van Tolentijn bevindt zich een fronton waarin drie H. Hostiën in een stralenkrans zijn beeldhouwd. Het zijaltaar dateert van na de kerkbrand van 1838.

Het dito motief bevindt zich op de kopergravure het "*Mirakel tot Ghent*" van 1696 in het boek van pastoor D.L. Thysebaert.

II. De Heilig-Bloedkapel

Om de geschiedenis van het bedehuis overzichtelijk te maken, behandelen we volgende thema's: het ontstaan van de kapel; de H. Bloedkapel en de volksdevotie; de architectuur en de versiering.

De drie hostiën in een stralenkrans.

1. Ontstaan van de kapel

De auteurs uit de 17de eeuw, P.M. Pauli, H. Rosweydys, D.L. Thysebaert, koppelen het ontstaan van de kapel aan het groot mirakel van 1354.

P.M. Pauli schrijft (25): *op de pláetse daer dit H. Sacrament hadde gedolven geweest, is eene capelle gesticht alwaer sommige mirakelen tot eene eeuwige gedachtenisse staen geschildert.* Hij vermeldt niet dat het groot mirakel van 1354 tot een van deze schilderijen behoort. Het ontstaan van de kapel wordt wel afgebeeld op een ex-voto van circa 1550 bestaande uit zeven panelen. Het onderschrift op het derde paneel vermeldt: *Hier delven zy de hostien t'Ackerghem, daer nu dit capelleken staet* (26).

Aangezien het groot mirakel van 1354 als een legende wordt beschouwd, kan men moeilijk aannemen dat de kapel in de 14de of 15de eeuw gebouwd werd tot verering van de H. Hostiën of van het H. Bloed.

Historisch is het wel duidelijk dat de Gentse Broederschap van het H. Bloed, gesticht in 1535, haar ontstaan te danken heeft aan het mirakel van Wilsnack. In artikel 10 van de statuten staat: *voorts sal men alle jaere ommedraeghe dat H. Sacrament in Processie ter eere van de Heilige Bloede van Wilsnaecken in wiens naeme de capell gefondeert es* (27). Werd circa 1535 een nieuwe kapel gebouwd of werd een bestaande kapel thans toegewijd aan de verering van het H. Bloed? We mogen niet vergeten dat vóór 1535 er een intense verering bestond van het H. Sacrament in het klooster van de augustijnen. In 1587 maken de gildebroeders nieuwe statuten, die aan het ontstaan van de verering van de H. Hostiën herinneren: *dat van alle aude tijde in heure kercke, en clooster*

onderhouden es geweest een Gulde ter gedencknisse van een seer schoon Mirakel bij der Gratie Godts eertijts geschiet te Wilsenaeken in 't Heilig weerdigh Sacrament van den autaere (28). We hebben een sterk vermoeden dat een bestaande kapel op de Akker in Ekkergerem ná 1535 de naam kreeg van H. Bloedkapel. De eerste Gentse ommegangen met een bezoek aan de H. Bloedkapel hebben er wellicht toe bijgedragen om de waarde en de betekenis van het bedehuis naar waarde te schatten bij de bevolking. Een oude kapel wordt een drukke bedevaartplaats, onder de naam H. Bloedkapel.

De datum van de oorspronkelijke kapel kennen we niet. In de kerkrekening van de St.-Martinusparochie, gedateerd 1615, wordt naam en ligging genoemd "*Onze Vrouwe Cappellekken, staende t' Akkergerem up de drye Weechscheede*" (29). Zoals we verder zien in de mirakelverhalen van 1614 en 1618 zijn de genezingen gebeurd in het Heilig Bloedkapelleken. Bij de inhuldiging van de herbouwde kapel in 1621, schreef pastoor M. Zachmoorter in zijn kerkelijk memoriaal: de kapel staat *op de Dryweegsche op den Acker van oudsher genoemd Onze Lieve Vrouwe Capelle oft Lieve Vrouwe huysken, door andere Heilig Bloed Capelle genoemd*. Blijkbaar was de naam in het begin van de 17de eeuw nog niet helemaal ingeburgerd.

Vermoedelijk werd omstreeks 1618 aan de verbouwing van de kapel begonnen. Ze werd voltooid en ingezegend in 1621. Pastoor D.L. Thysebaert schrijft: *In 't Jaer 1621, als wanneer de Parochiale Kercke met de voormelde Capelle, regeerde den seer Eerw. Heer Michaël Sachmoorter, van den grondt af herbouwt, vermeerdert ende versiert is* (30).

In de bibliografie komt meermaals voor dat de H. Bloedkapel in de 16de eeuw tijdens de beeldenstorm hetzelfde lot onderging als de St.-Martinuskerk. De kapel werd verwoest en kort nadien ten gronde afgebroken. Pastoor M. Zachmoorter vermeldt hierover in zijn brief van 1623: *een oudt capelleken wesende eene dependentie van de voorseide kercke, gheuoemt het helichbloetcapelleken... inde troublen afghebroken maer daernaer ermaeckt*.

Of die sloping van de H. Bloedkapel werkelijk heeft plaats gehad, durven we enigszins in twijfel trekken. We weten dat vanaf 1585 en nadien de H. Bloedkapel bijna jaarlijks het bezoek kreeg van de H. Sacramentsprocessie van de Broederschap van het H. Bloed. In de kapel werd een Antiphone en Oremus gezongen. Uit de mirakelverhalen van 1614 en 1618 vernemen we dat de kapel intens bezocht werd. De kapel was een bedevaartplaats. Bijgevolg zal de kapel wel toegankelijk geweest zijn vóór de hernieuwing in 1621. Pastoor M. Zachmoorter schrijft in zijn brief van 1623 dat de aartshertogen Albrecht en Isabella in augustus 1617, *te Ghendt wesende, hetselve capelleken hebben commen besoecken ende daernaer eene goede*

somme ghegheven tot het maeken van een nieuwe meerdere Capelle op de selve plaetse. De inhoud van de brief van pastoor M. Zachmoorter stemt grotendeels overeen met de tekst die gedrukt staat in zijn boek *Den Bloedighen Bruydegom*, hoofdstuk "Voor-reden tot den Leser" waarin hij het verband beschrijft tussen de vermaarde ommegang van de Passie Christi en de Heilige Bloedkapel (31).

Pastoor M. Zachmoorter koesterde een bijzondere verering voor de Heilige Bloedkapel op zijn parochie. In *Den Bloedighen Bruydegom* geeft hij de volgende verklaring. In 1621 kwam de ommegang en de bedevaart van de Passie Christi tot stand (Niet te verwarren met de Gendtschen Ommeganck die ingericht werd door de paters Augustijnen). De Passie Christi greep twee keren per jaar plaats.

In de ommegang Passie Chrixi werden de mysterieën van het Lijden van Kristus in levende taferelen uitgebeeld. De ommegang bevatte achttien staties. Hij begon aan het Heilig Bloedkapelletje, staande bij het huidige Heilig Bloedstraatje, uitkomend in de Ekkergemstraat.

De eerste statie verbeeldde de Hof van Oliveten. Het laatste tafereel, de begrafenis van Jezus, was uitgebeeld in de St.-Martinuskerk.

Pastoor M. Zachmoorter, stichter van de Passie Christi verleent hierover enkele bijzonderheden in verband met het H. Bloedkapelletje.

Desen vermaerden Ommeganck ende Beevaert vande Passie Christi beghint ... vande Heylige Bloed-Capelle, verthoonende den Hof van Olyveten. De voornoemde openbare kruisweg werd ingesteld *ter oorsaecken van de voorseyde Heylighe Bloet-Capelle. Eerste statie van onsen omme-ganck verthoonende op die plaetse onsen Salighmaecker biddende ende met Bloedt ende water (dat hem afliep) de aerde vochtich maeckende, daer de memorie vanden selven Salighmaecker in het H. Sacrament eertijds in de aerde bevonden met veranderinghe van de aerde in bloedigheid* (32). In *De oudste kruisweg te Gent* verstrekt J. Pinnepenninckx de oorsprong en betekenis van de Passie Christi, tevens verwijzend naar *Den Bloedighen Bruydegom* (33).

Bedevaartplaatsen zijn soms oorden waar financiële belangen een rol spelen. We vermoeden dat dit ook het geval is geweest voor de H. Bloedkapel.

Op 30 juli 1699 verscheen een reglement *aengaende de offerpenninghen ende andere offeranden ghedaen worden inde Capellen van het H. Bloedt ende St.-Anna.*

Vermoedelijk gingen de financiële voordelen van de bedevaartplaats van de H. Bloedkapel naar de parochiekerk en had de kapel hier onder te lijden.

Het Reglement van 1699 voorziet volgende regeling voor de H. Bloedkapel en de kapel van Sint-Anna. Op het kerkhof van Ekkergem stonden

de kapellen van de H. Anna en het H. Kruis. Ze zijn ook door de beeldstorm zwaar getroffen geweest, werden herbouwd en gelijktijdig met de H. Bloedkapel ingewijd (34).

Het Reglement zegt: *Offerpenningen en andere offeranden die gedaan worden, hetzij in de offerblokken staande in de kapellen of anderszins, mitsgaders de penningen voorkomend van de verkoop van het waslicht, voor offeranden in dezelfde kapellen, die zullen, na het ruimen van de blokken in handen van de ontvanger gegeven worden. Ze zullen bij de voorraad gelegd worden. Wel wordt hiervan afzonderlijk notitie genomen om tijdelijk te voorzien in de betalingen op ordonnantie van de pastoor en kerkmeesters, zijnde herstellingen en versieringen van de voornoemde kapellen. In geval van overschot, is deze van dienst voor de kerk. Gegeven in onze Stad Brussel de derde Juli 1699* (35).

2. Architectuur en versiering

We beschrijven de architectuur van het kapelletje aan de hand van een dokument ontleend aan de Atlas Goetghebuer in het Gentse Stadsarchief.

Het boek "1000 Jaar Ekkergem" heeft een mooie akwarel afgebeeld onder de titel "Ekkergem in de zeventiende eeuw" (36).

Het schilderij dateert van circa 1630. Het Heilig Bloedkapelletje bevindt zich uiterst rechts. Het was hernieuwd in 1621. We hebben het origineel dokument niet kunnen raadplegen; het bevindt zich niet meer in de Atlas Goetghebuer.

In dezelfde verzameling bevindt zich een lithografie van A. Heins, met als titel "Het Belvedere van Bisschop Triest" opgedragen aan Fr. Vander Haeghen, 1897. De lithografie is niet zo duidelijk als de tekening van het kapelletje op het schilderij. We geven de voorkeur aan een detail uit het schilderij om zich een idee te vormen over de architectuur.

Het kapelleke is een hoog eenbeukig gebouw. Het zadeldak is versierd met een torentje. De tekening laat niet toe de architecturale stijlkenmerken te herkennen. We nemen een kijkje in de Gentse bouwgeschiedenis, eerste helft 17de eeuw, voor een eventuele identificatie van de architectuur (37).

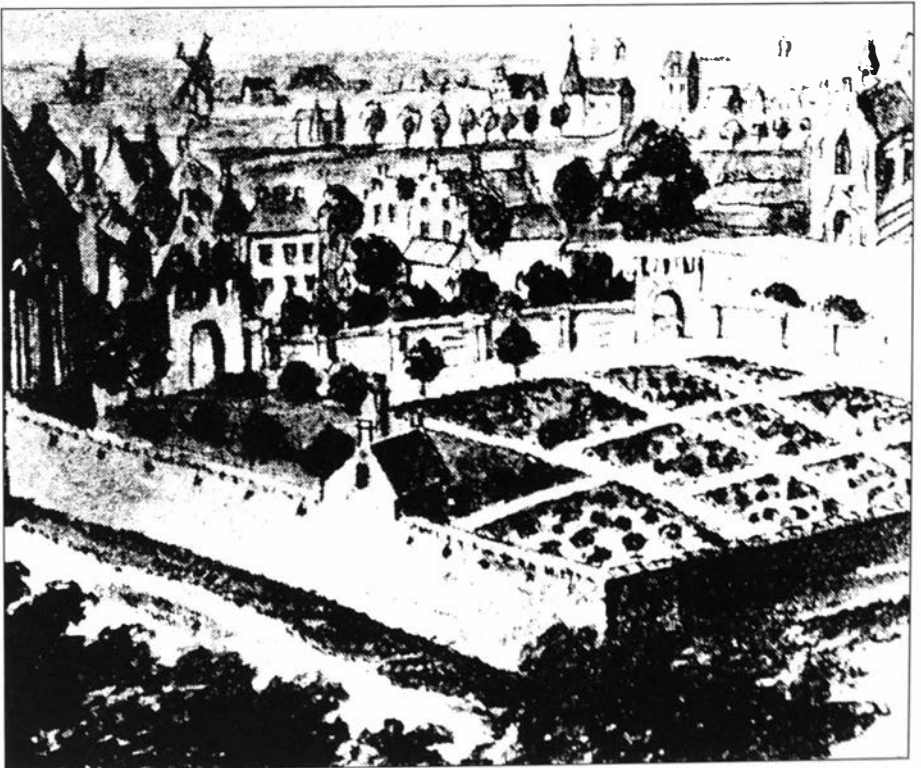
De meeste bidplaatsen die in de 17de eeuw werden opgericht, behoren tot de laat-gotiek. Ook in de H. Bloedkapel merkt men in de renaissanceperiode dat de gotische vormtaal behouden blijft, o.a. de spitsvormige voorgevel en het spitsvormig torentje. Uit de beschrijving van de voorgevel door D.L. Thysebaert vermoeden we dat deze uit Balegemse steen gebouwd was. Hij was versierd met de beelden van de aartshertogen Albrecht en Isabella *uyt steen seer konstigh ghehouwen*. De versiering is

EKKERGEM IN DE ZEVENTIENDE EEUW

De Sint-Martinuskerk wordt volop gerestaureerd. Rechts daarvan ziet men de kapel en de tuinen van het klooster van Deinze. Uiterst rechts staat de Heilig-Bloedkapel. Akwarel door P.J. Goetghebuer naar een anoniem schilderij uit ca. 1630.

Detail

niet merkbaar op de akwarel. Stijlkritisch behoort de H. Bloedkapel tot de na-gotiek van de kerkelijke architectuur in de 17de eeuw.

Tijdens de Franse Republiek onderging de H. Bloedkapel het noodlottig lot waarmede vele godsdienstige instellingen en gebouwen beschoren werden. In 1797 werd de kapel door het kerkbestuur van St.-Martinus voor werkhuis verhuurd aan een meester timmerman uit de buurt in de hoop, het gebouw als nationaal goed te vrijwaren in een verdere toekomst. In 1799 werd de kapel verkocht als nationaal goed. In 't zelfde jaar sloopt de koper ze (38). Zo kwam een einde aan een volksdevotie die ruim tweehonderd jaar hulp, bijstand, vrede en geluk geschonken had aan de Gentse bevolking. De naam Heilig Bloedstraat is een blijvende herinnering aan legende, de kapel, de ommegang, de kruisweg en de volksdevotie.

Hoe de kapel er uitzag vóór de beeldenstorm van 1566 is ons niet bekend. Wat de versiering betreft, schrijft M. Zachmoorter, dat de geschiedenis van het groot mirakel *eertijds was geschildert op de mueren van de eerste Capelle*. Het paneel of de panelen van het mirakel werden vernietigd. Nadien heeft men dezelfde geschilderd op één paneel, *ghestelt op den Autaer van de Cappelle..., soo die noch te sien is op den Autaer van de Capelle, die nu teghenwoordelij is* (in 1623) (39).

P.M. Pauli spreekt over een ex-voto in de kapel *alwaer sommige mirakelen tot eene eeuwige gedachtenisse staen geschildert*. Het zijn drie panelen: een koopman die uit de klauwen van een leeuw verlost wordt; pelgrims die naar Gent kwamen en verlost werden uit de handen van moordenaars; een schipper die bewaard bleef van een schipbreuk.

Rosweydis schrijft eveneens over de versiering van de kapel, *op de muren der welcke veel wonderwercken tot eene eeuwige memorie geschilderd staen*. Meer bijzonderheden zijn niet bekend.

Er is nog spraak over een tweede ex-voto in de H. Bloedkapel. Op het altaar bevond zich een schilderij met zeven panelen met de uitleg van de afbeeldingen. Vier panelen hielden verband met de legende van 1354. De andere drie zijn gebeurtenissen die P.M. Pauli vermeldt (40).

- I. Het heilige Bloet ten Augustynen binnen Ghendt.**
- II. Hier hebben de dieven de ciborie ghestolen tot de Augustynen.**
- III. Hier delven zy de hostien t'Ackerghem, daer nu dit capelleken staet.**
- IV. Hier keert den eenen dief weder en wijst de plaetse, daer de aerde verandert in bloet.**
- V. Mirakel van een coopman, die eenen leeu ontquam doer t'aenroepen van het heilig Bloet.**

VI. Hier quam een pleyte op een place ontrent Haestinghe.

VII. Hier quamen roovers aen pilgrims, en doer het aenroepen van het H. Bloet, veranderde haer paelsters in sweerden.

Wat voorgenoemde schilderijen betreft, geciteerd door P.M. Pauli en H. Rosweydus, zijn we van oordeel dat het ontstaan van deze ex-voto's tot twee verschillende periodes behoort, nl. de verering van het H. Bloed te Wilsnack door de Broederschap, circa 1535, *in wiens naeme de capelle gefondeert es*.

Ambr. Keelhoff vertelt meer bijzonderheden over deze schilderijen. Na 1535 zouden de schilderijen, - door P.M. Pauli genoemd, o.a. met de koopman, de pelgrims en de bedevaarders, - uit de augustijnenkerk overgebracht zijn naar de H. Bloedkapel. Deze ex-voto's behoorden ongetwijfeld tot de verering van het H. Bloed te Wilsnack in de augustijnenkerk te Gent. A. Keelhoff zegt: het kapelleke heeft maar de naam van H. Bloedkapel gekregen toen onze paters zich aldaar processiegewijs begeven hebben en toen deze schilderijen uit onze kerk daar gebracht werden uit onze kerk. Wij hadden schonere schilderijen gekregen die hetzelfde mirakel voorstelden (41).

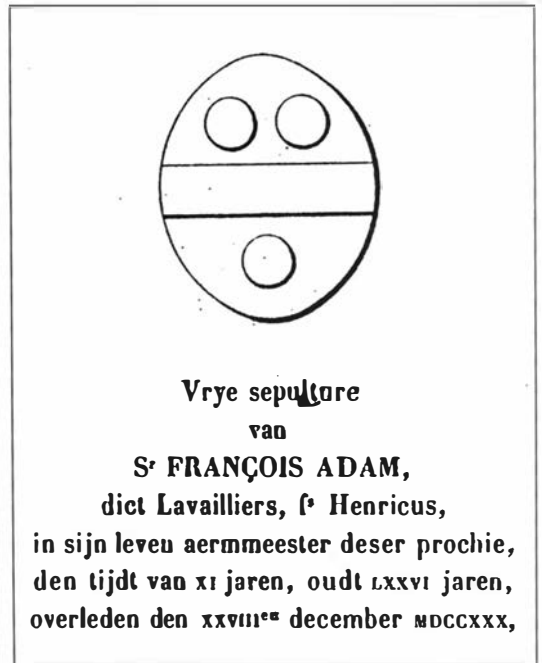
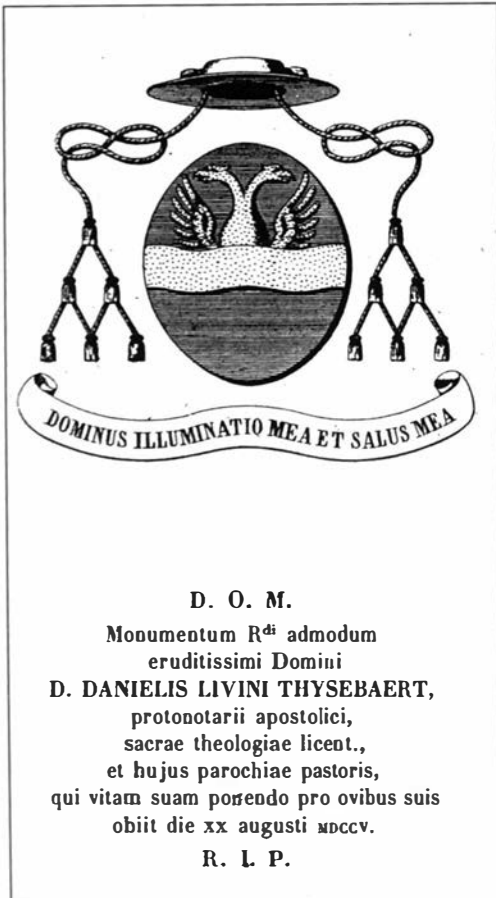
Het tweede paneel met de zeven schilderijen wijst duidelijk op het feit dat circa 1550 de legende van 1354 min of meer bij de bevolking ingeburgerd was. Aan de legende werden vier schilderijen gewijd die het gebeuren illustreren. Aan het mirakel van Wilsnack werden drie gebeurtenissen gewijd.

Uit de rapporten over de mirakelen van 1614 en 1618 die in het H. Bloedkapelletje gebeurd zijn, kunnen we afleiden dat het devotieoord druk bezocht werd. Typisch voor de verering was wel de tralie waar achter de kaars geofferd werd.

Wanneer de kapel herbouwd werd in 1621, kunnen we ons een idee vormen over uitzicht en versiering van de kapel.

Pastoor D.L. Thysebaert verkondigde de lof van zijn voorganger, pastoor M. Zachmoorter, die de kapel vergroot en versierd had *ghelyck te mercken doet uyt de voorenste seer aerdighe steen-werken, ende namentlijk uyt de Portraits van haer Hoogheden met de vertooninghe des Mirakel, die inden ghevel uyt steen seer konstigh ghehouwen zijn* (42). Uit het boek over *Grafschriften en gedenkschriften van de H. Bloedkapel* vernemen we de bijzonderheden: *“De gevel was versierd met taferelen in half verheven beeldwerk van eene goede hand, die de wonderen van het H. Bloed vertoonden, lager, de knielende beelden van de aertshertogen.*

Eenige jaren later, op het einde der XVIIde eeuw, schonk de pastoor van S. Martenskerk, D. Thysebaert aen deze kapelle, die hij met eene bijzondere godsvrucht vereerde, een marmeren altaer en eenen nieuwen vloer" (43). In het kapelleke bevond zich een wit marmeren blazoen van pastoor D. Thysebaert met het familiewapen.

Naast de Obiit van pastoor D.L. Thysebaert bevond zich een wit marmeren Obiit: Vrije sepulture van Sr. Fr. Adam, armmeester van de St.-Martinuskerk. Wat ons persoonlijk zonderling voorkomt op dit wapen is de gelijkenis van de drie heraldische munten met de H. Hostiën die voorgesteld worden op de kleine kopergravure "Mirakel te Ghent"; verschenen in het boek van pastoor D.L. Thysebaert, alsook met hetzelfde motief op een gewelf in de sacristie van het augustijnenklooster.

Een derde grafschrift in de kapel was aangebracht op de begraafplaat van Jan De Reu, overleden den 23 april 1713, oudt 87 jaren.

III. De Mirakelen

Voor de studie van de mirakelen beschikken we over bronnen en handschriften van 1614 en 1618.

1. Iconografische bronnen

De oudste bronnen zijn een tiental votiefschilderijen uit de 16de eeuw. Ze behoren tot twee verschillende perioden.

De eerste periode stemt overeen met de stichting van de Broederschap van het H. Bloed in 1535. De ex-voto's in de kapel waren herkomstig uit de augustijnenkerk.

P.M. Pauli geeft een beschrijving van sommige voorstellingen.

1° *Hoe eenen koopman die onderwegen ontmoetende eenen leeuw met de aanroepinge van de hulpe Godts, door dit wonderlyck sacrament van mirakel wierdt bewaert ende verlost uyt sijn klauwen.*

2° *Hoe dat ettelijcke pilgrims komende naer de vermaerde stadt van Gendt om dit H. Sacrament te besoecken, zijn gevallen in de handen der moordenaars, ende hunnen toevlucht nemende tot Godt, door dit mirakeleus Sacrament sijn wonderlyck verlost geweest; der moordenaeren sweerden veranderde in stocken of pulsters (pelgrimsstaf). De pulsters des pilgrims veranderde in sweerden, waermede sy de moordenaeren verdreven.*

3° *Hoe eenen schipper door het aenroepen van Godt, mits dit H. Bloedt wierdt bewaert van eene perijckeuse schipbraecke.*

4° *Van kortsen ende andere gebreken werden de menschen die vermelde capelle, ende het voorseyde clooster besoeckende nog dagelijcks verlost (44).*

De tweede periode dateert van circa 1550. Uit die periode dateert de ex-voto met de zeven taferelen: vier voorstellingen uit het grote mirakel 1354 en drie taferelen die P.M. Pauli zoëven vermeld heeft: o.a. over de koopman, de pilgrims en de schipper.

Het onderschrift bij het verhaal van de schipper vermeldt bijzonderheden over de naam van de schipper, het doel van zijn reis, de schipbreuk, de redding en de belofte van de schipper.

We geven de samenvattende tekst.

Lieven De Meyere, zoon van Jan, Gentse meester-knaap schipper, varend op een pleit (platbodemd vaartuig) bevond zich in het jaar 1512 met sijn vaartuig in Bergen op Zoom (gemeente in Noord Brabant, Nederland) tijdens de jaarmarkt. Daar werd hij zwaar ziek, verkerend in levensgevaar. Door de genade Gods ontsnapte hij aan de dood, zodat hij met het geladen schip naar Gent terugvaren kon. Gekomen zijnde omtrent Haestinghe belandde hij op een zandbank. De pleit verkeerde in groot

gevaar. Lieven De Meyere stelde zijn vertrouwen op de aanroeping van Onze Heer Jezus Kristus en van het H. Bloed. Hij werd verhoord.

De pleit en haar meester-schipper François Everwijn, bleven verder van alle gevaren gespaard, niettegenstaande de meester-schipper wanhopig en kleinmoedig geweest was. De pleit kon Gent veilig binnenvaren.

Uit dank beloofde Lieven De Meyere zijn leven lang het Broederschap van het H. Bloed te zullen dienen bij de Augustijnen te Gent. Bovendien zou hij zijn leven lang, tot aan het uur van zijn dood, een wassen kaars laten branden ter ere van het H. Bloed. Hij heeft zijn belofte volbracht. God verleende hem het eeuwige licht en leven. Hij stierf de 15de februari in het jaar des Heren 1546. Bid voor zijn ziel (45).

Het blijkt geenszins uitgesloten te zijn dat de ex-voto van circa 1535 betrekking heeft op hetzelfde verhaal dat geschilderd werd circa 1550. De datering 1512 van het mirakel liet de schilder toe deze gebeurtenis circa 1535 te vereeuwigen. Het overlijden van de schipper, vermeld op de ex-voto in 1546, is eveneens een element om het schilderij bij benadering te dateren circa 1550. De belofte die Lieven in 1512 aflegde is blijkbaar een aanwijzing dat de Broederschap reeds bestond in het augustijnenklooster, en wel gold voor de verering van het H. Bloed van Wilsnack.

De mirakelschilderijen van vóór 1566 in de H. Bloedkapel, in verband met een koopman, pelgrims en een schipper, hadden blijkbaar niets te zien met het grote mirakel 1354 noch met een kapel op Ekkerghem. Citaten uit de boeken van H. Rosweydyus en N. Crusenius bevestigen het.

H. Rosweydyus schrijft, dat na de vondst van de H. Hostiën in Ekkerghem, *de Augustijnen dit verstaende, hebben het selve in processie met groote eerbiedinghe in hunne kercke gehaelt, alwaer naderhandt veel mirakelen geschiedt zijn* (46). N. Crusenius spreekt een zelfde taal: *menigvuldige wonderen zyn sedert dien gebeurd, en overvloedige gratien bekomen door die welke het H. Sacrament van Mirakel vereerden.*

2. Bibliografische bronnen

Pastoor M. Zachmoorter maakt in zijn brief van 1623 gewag van wonderbare gebeurtenissen in de H. Bloedkapel, bekend aan de Gentse bisschop Jacobus Boonen. We citeren: *Int besoecken van dit Capelleken hebben vele ghesenen gheweest van haerlieder cranckheden so wel van andere als meest van cortsen waerjehens van outs besoeck is gheweest van gheloovighe personen.* In zijn boek: "Den Bloedighen Bruydegom" voegt hij daar nog aan toe: *dat boven de lichaemelijcke ghesontheydt bij veel krancke menschen, vercreghen in het devoot besoeck van de miraculeuse heylich Bloet-cappelle...dat sy alsoo van hunne gheestelycke sieckte ende qualen (daer af eenighe schenen ongheneselijck te wesen) volcommen ghesontheyt naer de ziele hebben bekomen* (47).

J. Winnepeninckx vestigt in *De oudste kruisweg te Gent* de aandacht op een relaas van genezingen bij godvruchtig bezoek aan de H. Bloedkapel. Het vermeldt gebeurtenissen uit 1618, ondertekend door getuigen en door pastoor M. Zachmoorter. Over de inhoud van de manuscripten wordt geen uitleg verschaft (48).

In *Duizend Jaar Ekkergerem* verscheen een bijdrage *Volksdevoties te Ekkergerem* van E.H. Marcel De Muynck die in 1954 een licentiewerk schreef *Een geestelijk schrijver der 17de eeuw Michiel Zachmoorter (1582-1660)*. Het bestaan van een mirakeldossier in het bisschoppelijk Archief was hem bekend. Hij schrijft: "*Tussen 1614 en 1618 werden een aantal mensen bij een bezoek aan de H. Bloedkapel op wonderbare wijze van koorts genezen: volwassenen en kinderen, volksmensen en leden van de adellijke Spaanse families behorend tot de bezetting van het Spanjaardkasteel te Gent. Pastoor Michiel Zachmoorter tekende alle genezingen zorgvuldig op en liet zijn verslag door getuigen met hun handtekening bevestigen*" (49).

3. Manuscripten mirakelverhalen

Het bestaan van de manuscripten heeft Dr. M. Gysseling medegedeeld (50).

Het dossier bevat twee fardes met getuigenissen van personen die de waarheid van de gebeurtenissen bevestigen.

Het eerste **bundel** bevat vier mirakelen van 1614. Het manuscript, 55 cm x 42 cm, is mooi geschreven op één bladzijde. Om de lektuur en de inhoud gemakkelijker te maken hebben we de teksten overgeschreven in een verstaanbare taal en houden rekening met de taalschat en het -gebruik in de 17de eeuw.

A. Het eerste verhaal.

Janneken Swulfs, huisvrouw van Pieter de Croock, heeft verklaard in handen van de heer Michiel Sachmoorter, pastoor van Ekkergerem, dat haar zoon, Gillis genaamd, oud omtrent zestien jaar, lange tijd ziek is geweest met een groot koortsgevoel, waarmee hij omtrent twee maanden dagelijks te bed heeft gelegen. Janneken stelde haar zoon voor dat hij het Heilig Bloedkappelleken, staand op de Akker in Ekkergerem zou gaan bezoeken. Ze zei te zullen meegaan en een wassen kaars te offeren. Als haar zoon zei daar moeilijk te zullen geraken, heeft ze hem moed gegeven, zeggend dat ze het vertrouwen had, dat hij daar zijn koorts zou kwijt zijn. Alzo zijn ze daar heengegaan, hij bevangen met de koorts. En aldus hij drie maal rondom het kappelleken gegaan had en op 't einde de kaars door de tralie stak, voelde hij zich zinken gelijk een schotel water. Terstond was hij van de koorts verlost en heeft hij er nadien geen meer gehad. Dit is geschied omtrent drie maanden geleden.

Voorts verklaart hetzelfde Janneken dat een knechtje, Guillaume genaamd, wonende met Grietken van Eeckhout in de Bijloke, menige tijd met koortsen bevangen is geweest. Zij raadde het voornoemde Grietje aan met het kindje het H. Bloedkapelleken te gaan bezoeken. Maar deze zei, niet te kunnen gaan. Janneken raadde haar aan dat zij het in naam van 't kind zou beloven. Na dat ze dat gedaan had, verminderde de koorts altoos. Wanneer daarna hetzelfde kind met de dochter van voornoemd Grietje gezamenlijk het kapelleken zijn gaan bezoeken, is de koorts helemaal achter gebleven.

Aldus verklaard in tegenwoordigheid van de voorgenoemde pastoor en van de heer Adriaensen, visiteur, de 20ste maart 1614.

Aan de hand van de rondgang om de kapel en het offeren van een kaars worden we geconfronteerd met een bedevaartgebruik. Het offeren geschiedde door de kaars door een tralie te steken. De genezing geschiedde niet enkel door een bezoek aan de kapel en het offeren van een kaars. Het volstond vertrouwen te hebben en te beloven het kapelleken te gaan bezoeken om gevrijwaard te worden van de koorts.

De tekst is zakelijk en duidelijk, hoogstwaarschijnlijk opgesteld door de pastoor M. Zachmoorter, met de naam van een getuige, de visiteur, die de waarheid bevestigt.

B. Het tweede verhaal klinkt ook eenvoudig en zakelijk.

Pieter Wyckaert Fs. François heeft verklaard dat een van zijn dochterkens Jacquemyne genoemd, omtrent zes jaren oud, een langdurige koorts gehad heeft van omtrent vier maanden; dikwijls twee- of driemaal op één dag. Ze was er zo ziek van dat ze niet gaan kon. Hij, Wyckaert, had horen zeggen dat verscheidene mensen hulp gevonden hadden bij het bezoeken van het H. Bloedkapelleken op de Akker in Ekkergem. Hij heeft voornoemd kind zelf naar 't kapelleken gedragen. Daar deed hij zijn devotie, het kind dragend rondom het kapelleken. En als hij dit drie of vier maal na mekaar onbegrijpend gedaan had, werd het kind door zijn andere kinders gedragen. Van toen af is de koorts onmiddellijk achter gebleven. In teken van de waarheid, zo heeft hij, Wyckaert, dit ondertekend, de 24ste maart 1614.

We maken hier nogmaals kennis met het rondgaan om de kapel. De vader was blijkbaar min vertrouwd met de volksdevotie. Hij had horen spreken over het kapelleken en de hulp die men er vond. Wat zien we? Als hij vier keren rond de kapel gegaan had met het kind in zijn arm, zag hij niets gebeuren. Hij had geen vertrouwen. Zijn kinderen wel. Toen hij zijn kindje door hen liet dragen, bleef de koorts onmiddellijk achterwege. Akte maart 1614.

C. Bij het derde mirakel geneest een dienstmaagd.

Willemynken De Neve, dochter van Guilliams, omtrent 29 jaar oud, wonende ten huize van pensionaris Wasteel (stadsadvokaat) heeft verklaard dat zij omtrent twee maanden geleden bevangen is geweest door hevige koorts. Bij het opkomen van de koorts kreeg ze het verlangen het H. Bloedkapelleken te gaan bezoeken, hopend daar de gezondheid te behalen. Zo is zij, heel kwalijk zijnde, derwaarts getrokken, zich vooruit slepend. Ze is zonder koorts thuis gekomen. Ze heeft sindsdien geen koorts meer gevoeld. Hiervoor dankt zij totnogtoe ons Heer, want zij vreesde dat de koorts langer zou geduurd hebben. In teken der waarheid, zo heeft zij dit getekend de 24ste oktober 1614.

De dienstmaagd genoot blijkbaar geen medelijden van het patriciërsgezin waar ze werkzaam was. Ze is op eigen krachten naar het kapelleken geweest en gezond teruggekeerd.

D. In het vierde verhaal is een jonge man betrokken.

Lievine Grootaert, huisvrouw van Willem van Oe, heeft verklaard dat haar zoon, Lieven van Oe, sedert 20 augustus laatstleden 18 jaar, in het voorbije jaar 1613 zeer grote koorts gehad heeft, soms acht of negen uur, drie dagen lang daarmee liggend. Lievine en haar man hebben hun zoon aangeraden het H. Bloedkapelleken te gaan bezoeken, drie keren de rondgang te doen, aldaar een rozenhoedje te bidden voor O.-L.-Vrouw en een zilveren penning te offeren. Zo hadden zij dat horen vertellen van diverse personen die daar hulp gevonden hadden tegen de koorts. 's Anderendaags - 't was tijdens de kruisdagen - was hun voornoemde zoon koortsig.

Niet zonder pijn en moeite vervulde hij wat hem was gezegd. Sindsdien heeft hij geen koortsaanvallen meer gehad.

Lievine zegt ook, dat ze vele jaren geleden overvallen werd door een geheimzinnige ziekte, waartegen geen hulp bestond. Deze heeft wel omtrent een jaar geduurd, zodat ze meende daardoor te zullen sterven. Opraad van de heer Lieven vander Schueren, alsdan pastoor te Ekkergerm, heeft Lievine haar toevlucht genomen tot het H. Bloed en beloofd het voorgemelde kapelleken te gaan bezoeken; wat ze dan ook gedaan heeft, alsmede gaan bedevaarten en haar devotie. Daarna is ze van dusdanige ziekte en miserie die ze lang geleden had, nooit meer gekweld geweest. Aldus verklaard de 14de oktober 1614.

Deze verklaring stemt overeen met de bevestiging en het deponeren in mijne handen. Verklaring gedaan 14 mei 1618.

(get) M. Sachmoorter pastoor St.-Martinus op Ekkergerm

We vestigen nogmaals de aandacht op de bedevaartrituis: rondgaan, offeren van een zilveren penning. Het bidden van een rozenhoedje in de H. Bloedkapel lijkt een gebruik te zijn geweest toen de kapel de naam

droeg van O.-L.-Vrouwkapel. De akte vermeldt twee data: 1614 het jaar van het wonderbaar gebeuren; 1618 de bevestiging van het feit door de pastoor.

In een **tweede bundel** bevinden zich vier folio's met acht wonderbare genezingen. De verhalen vormen een geheel; ze zijn afkomstig uit eenzelfde gemeenschap: bewoners van het Spanjaardkasteel op St.-Macharius. De teksten zijn zeer gelijkend van inhoud.

1° Donna Constantia de Lyson, huisvrouw van kapitein Joan de Ynestroza verklaart zelf. Een maand geleden was haar zoontje Franciscus, oud omtrent 26 maanden, overvallen door koorts; wel drie of vier dagen, waarvan d'eerste koorts zeker omtrent dertig uren duurde. Om hulp te vinden gaf ze haar man de toestemming een beevaart te doen naar het H. Bloedkapelleken op de Akker in Ekkerghem. Het kind lag in grote felle koorts en haar man deed de beevaart. Het kind is geheel en subiet verlost geweest als haar man thuis kwam. Nadien heeft het kind geen koorts meer gehad. Als teken van de waarheid, zo heeft zij deze verklaring ondertekend, bereid tot uitvoeriger verklaring indien er om verzocht zou worden. 7 juni 1618.

(get.) Dona Constanca de Lison

Vermoedelijk waren in 1618 de onderhandelingen begonnen voor het vergroten van de H. Bloedkapel. Het bedehuis was niet onbekend bij de Spaanse militairen en hun gezin. In de akte staat duidelijk dat de huisvrouw de toestemming gaf aan haar man voor de bedevaart.

2° Donna Deronima de Lyson, huisvrouw van kapitein Joan de Palazios heeft verklaard, dat haar zoontje Joan, bijna zes jaar op de voorbije Paasdag, overvallen werd met zware koorts. Ze nam op zich bij de eerste gelegenheid het H. Bloedkapelleken te gaan bezoeken. Onmiddellijk werd het kind beter; het heeft nadien geen koorts meer gehad. Als teken van de waarheid heeft zij deze verklaring getekend. 7de juni 1618.

M. Zachmoorter

Donna Geronima de Lison.

We constareren nogmaals dat het vertrouwen in de aanroeping van het H. Bloed volstaat om het kind van de koorts te bevrijden.

3° Mevrouw, de huisvrouw van mijnheer Gaspar de Waldez, kastelein van het kasteel (Spanjaardkasteel) van Gent, heeft verklaard dat kort na haar overkomen in voornoemd kasteel, haar man bevangen werd met koorts. Zij hadden horen spreken over de devotie voor het H. Bloed op Ekkerghem. Mevrouw beloofde het kapelleken persoonlijk te gaan bezoeken voor de genezing van haar man. Zij deed de belofte; de koorts is volledig achtergebleven.

Insgelijks haar dienstmaagd heeft zij aldaar nog gezien.

4° Insgelijks haar dochter, jonkvrouw Matthia de Waldez, is zelf twee keer de koorts kwijt geraakt bij een bezoek aan het H. Bloedkapelleken. De

eerste keer was ze wel twee maanden alle dagen bevangen geweest. Geen remedies konden haar helpen. Ook daar naartoe gaande, kreeg ze koorts onderweg. Maar eindigend haar devotie in het H. Bloedkapelleken is de koorts helemaal verdwenen. Als bewijs van de waarheid, zo heeft zij deze verklaring getekend, 7de juni 1618.

Donna Maria de Vildes y Aranon

5° Balthasar Vasque Varelas, zoon van ... Vasques Varela, oud ongeveer vijftien jaar, heeft elf maanden een koorts gehad. Alle remedies bleven zonder hulp. Op aanraden van zijn moeder is hij met haar het H. Bloedkapelleken gaan bezoeken op de dag dat hij dacht de koorts te zullen krijgen. Nadien heeft hij nooit meer koorts gehad. Als bewijs van de waarheid heeft de voornoemde vader deze verklaring getekend naast Michiel Zachmoorter, pastoor van Ekkergerm die het verhaal uit de mond van vader en zoon gehoord heeft. 7 juni 1618.

(get.) M. Zachmoorter

(get.) B. Vasques Varela

6° Jonkvrouw Gertrude Jans, huisvrouw van Dominco de Mayke, omtrent zestig jaar oud, heeft verklaard wel tien maanden lang een wrede koorts gehad te hebben, zoals door vele lieden wel bekend is. Zonder dat zij enige hulp vond, ten einde raad, werd haar aangeraden het H. Bloedkapelleken op staande voet te gaan bezoeken. Ze nam het besluit er heen te gaan op de dag dat ze koorts zou hebben. Ze is er geweest om aldaar haar devotie te doen. Ze heeft daarna geen koorts meer gehad. Dit is gebeurd vrijdag veertien dagen geleden, het was 25 mei. Als bewijs van de waarheid, zo heeft zij deze verklaring ondertekend neffens haar man, 7 juni 1618.

Debastida

Domin de May

7° Jonkvr. Françoise de Castro, huisvrouw van kapitein Don Louys de Beaumont de Navarro, heeft verklaard in aanwezigheid van Sr Michiel Zachmoorter, pastoor, en van Sr Adriaens, presb., dat haar man ziek te bed lag met een gedurige koorts. Om hierin hulp te bekomen werd haar aangeraden op dezelfde dag van de koorts een ommegang te doen naar het H. Bloedkapelleken op de Akker. Na haar belofte die ze deed, nog dezelfde dag na de noen, was de koorts van haar man 's anderendaags morgend helemaal weg. Dit is gebeurd in de maand mei laatstleden.

8° Donna Anna de Tapia, huisvrouw van kapitein Joan Doys, heeft verklaard dat kort na Pasen laatstleden haar dienstmaagd, Cathelyne De Cranck van Doornik, bevangen is geweest met een voortdurende hevige koorts, lastig om te verdragen. Zij kon eten noch drinken. 's Nachts als ze voor het venster de koorts verwachtte, zei Cathelyne gehoord te hebben dat vele mensen in het H. Bloedkapelleken de koorts kwijt geraakt zijn. Ze beloofde als 't mogelijk was, 's anderendaags het kapelleken te gaan bezoeken. Een groot deel van de nacht bleef ze in devotie. 's Anderendaags is ze met grote moeite naar daar gegaan en heeft die dag maar

ongeveer twee uur de koorts gehad; daarna niet meer. Als bevestiging van de waarheid is dit verhaal door de voornoemde ondertekend voor verder gevolg indien er om verzocht wordt. 7 juni 1618.

Donna Françoise de Castro

Donna Anna de Tapia

De mirakelbundel van het Spanjaardkasteel bewijst dat meestal de huisvrouwen de verklaringen afleggen in naam van hun echtgenoot-kapitein of -kastelein. In het bundel 1614 en 1618 ontmoeten we de naam van Adriaen Adriaensen, visiteur, presbyter, drager van een kerkelijk ambt dat wellicht iets te zien had met mirakels. De zieke dienstmaagden mochten weinig hulp verwachten in het gezin waar ze werkzaam waren bij een stadsadvokaat en bij een kapitein.

In de akten opgesteld en ondertekend door M. Zachmoorter is zijn taal zeer gematigd. Wanneer we die vergelijken met de mirakelverhalen van zijn tijdgenoot en vriend, Corn. Columbanus Vrancx, abt van de St.-Pietersabdij (1597-1615), constateren we een groot verschil. C.C. Vrancx is bekend wegens een overdreven geloofsijver en bekrompen godsvrucht, die de strijd aanbond tegen de ketters. Een strijdmiddel was de beschrijving van mirakelen waarin de duivel een rol speelde. Hierdoor wilde Vrancx een devotie opwekken en in stand houden die paste in het kader van de Contra Reformatie. Pastoor M. Zachmoorter heeft zijn voorbeeld niet gevolgd.

Het noteren van de wonderbare gebeurtenissen in 1618 zal een doel gehad hebben, in het tijdstip waarin spraak was over de vergroting van de kapel. Pastoor M. Zachmoorter wou aantonen dat de H. Bloedkapel geen gewone kapel was, maar van betekenis voor de volksdevotie. Voor het bekomen van financiële steun konden bewijzen van nut zijn. De bewijsvoering moest ook met kracht bijgezet worden voor de steun die de pastoor verwachtte van de toenmalige bisschop. Deze mening steunt op een aanwijzing in het mirakeldossier.

In de manuscripten bevindt zich een akte van de toenmalige bisschop van Gent, Jacobus Boonen (1617-1621). Hij verklaart dat de getuigenissen van pastoor Zachmoorter de waarheid zijn. De inhoud van de akte luidt als volgt.

Jacobus Boonen, bisschop van Gent, verklaart hiermede *geloof te hechten aan het feit dat men in deze stad een grote verering en devotie houdt in de zogenoemde Heilig Bloedkapel nabij de parochiekerk St.-Martinus te Ekkerghem. Een verering die niet enkel berust op een bij velen bekend mirakel dat aanleiding gaf tot vermaardheid van het gebouw en de naam van de kapel, maar ook uit hoofde van het geloof dat onder het volk algemeen gangbaar is. Het volk gelooft met vaste overtuiging in de*

966/3.

Jacques Boonen Curé de Gand. Declare
et fait foy, que l'on tient icy en ceste date
celle ~~pour chose~~ la petite Chapelle dite
du ~~St~~ SAINCT: SANG, ^{propr}
l'Eglise Paroissiale de St Martin
Cité d'Acherygem en grande veneration
et deuotion non seulement a raison
du miracle [#] qui a donné occasion ~~advenant~~
au ~~bastiment~~ ^{et nom} de la Chapelle, mais
aussy parce que le Temple croyt
pour chose asseurée ~~et~~ par
plusieurs experiences advenues mesmement
à gens de qualite, que oné bon dieu
~~donne y fait plusieurs graces~~
y a fait de tout temps et fait encores
souuuellement plusieurs belles graces
et guerisons miraculeuses, ^{signament} de la
Febure, dont Teo. Cheffz a plusieurs
attestations en ses mains, Et en signe
de verité a signé et ~~est fait~~ ceste
et y fait apposer son caict. Aud. Grand
le 28 d'Aoust 1628

fr. celebre
y advena exoruit
le S. sacrement
par de l'eo
y en foy et
deffouert
par sang qui
monstrait
sur la terre

wonderbare ervaringen die vooraanstaande personen zelf hebben meegemaakt. Gebeurtenissen die de goede God al vele jaren heeft laten geschieden en die nog dagelijks voorkomen, door de vele weldaden en in de mirakuleuze genezingen, vooral van het koortsgevoel. Hiervan heeft de bisschop vele bewijzen in handen.

In teken van de waarheid heeft de bisschop deze getuigenissen ondertekend en er zijn stempel op gedrukt. In het jaar des Heren, Gent 28 augustus 1618.

Deze tekst is de minuut van de officiële nota die aan de bisschop J. Boonen kon voorgelegd worden ter ondertekening "*en signe de verité*". Schrapping en aanvullingen in de rand van de minuut zijn hiervan een duidelijk bewijs. Vooral de tekst in de rand van de nota is belangrijk. De secretaris van de minuut wou er nog aan toevoegen: *fort celebre, cy devant y au meme endroit le S. Sacrement y enfouy et decouvert par sang qui se montrait sur la terre*.

In de rand leest u melding van de vondst van de H. Hostiën op de plaats waar de kapel staat. De zinspelingen: *plusieurs experiences advenues mesmement à gens de qualité, y a fait de tout temps et fait encores journellement*, blijken verband te houden met de genezingen van de Spanjaarden.

Drie jaar na de mirakelen van 1618 heeft bisschop J. Boonen de verbouwde H. Bloedkapel ingewijd.

Andere mirakelen die ná 1618 zouden gebeurd zijn, vonden we niet in de manuscripten.

Hiermede bereiken we het eind van onze studie. Aan de hand van nieuwe gegevens hebben we gepoogd het heilig huisje van het H. Bloedkapelleken in een nog mooier daglicht te stellen. Vooral het mirakel-dossier uit het bisschoppelijk archief verrijkte het patrimonium en de kennis van de Gentse mirakelboeken en -verhalen in 't algemeen. Ze verrijkten ook de geschiedenis van een Gentse volksdevotie in Ekkerghem, een geringe aanvulling van "Duizend Jaar Ekkerghem" in het bijzonder.

Marcel DAEM

1. M. DAEM, *Gentse ommegangsreuzen en -dieren in de 17de eeuw*, Oostvl. Zanten, 67 (1992) 87: *Oorsprong van de processie van devotie en van rekreatie*.

2. *Memorieboek der Stad Ghent van 't J. 1301 tot 1737*, Eerste deel, Gent, 1852, 1354, 75-76.

3. *Graf- en gedenkschriften der provincie Oost-Vlaanderen*, Tome I, Gand, L. Hebbelynck, 1865. *Gent-Gand, Sinte-Martenskerk gezegd Ackergem*, Gent, 1857, 72.

4. Ambrosius KEELHOFF, *Geschiedenis van het klooster der eerw. paters Eremyten Augustijnen te Gent*, Gent, L. Hebbelynck, 1864, 35-43.

5. P. MATHIAS PAULI, *Vier historien van het H. Sacrament van mirakel*. Antwerpen, G. Van Wolffschaten, 1620, Bib. RUG.
6. Nicolaus CRUSENIUS, *Monasticon Augustinianum*, Monachii, Joan Hertsroy, 1622-1623, Bib. RUG.
Ambr. KEELHOFF, *ibidem*, 36.
7. Heribertus ROSWEYDUS, *Kerkelijke historie van Nederland*, Antwerpen 2de Deel, 157.
Ambr. KEELHOFF, *ibidem*, 36-37.
8. Michael ZACHMOORTER, *Gandavi 8 february 1623. St. Martini de Eeckerghem, Pastor*. Koninkl. Bibl. Albert 1, Brussel. Hs 20626-20627, f° 12 en 13v.
9. Michiel ZACHMOORTER. *Sponsus Sanguinum. Den Bloedighen Bruydegom*. Antwerpen, 1623.
Geráadpleegde uitgave. E.H. Michiel ZACHMOORTER. *Den Bloedighen Bruydegom*, t' Antwerpen, By Joannes van Soest, woonende op de Groote Merckt, 1713, 447 blz., 36-37.
10. Ambr. KEELHOFF, *ibidem*, 226.
11. Cornelius HAZART. *Kerckelycke historie van de gheheele wereldt*, Antwerpen, Mich. Cnobbaert, 1667-1671, 4 Delen, Bib. RUG en Bib. paters Augustijnen te Gent.
12. *Vermaeckelycken Ghendtschen Om-Ganck*, Ghendt 1687, Bib. RUG G 4976.
13. *Boecxken vanden oorspronck en inhout van heel den Ghendtschen Ommeganck*. Te Ghendt Anno MDCXCVIII, Bib. RUG G 4976. O.V.Z., 67 (1992), 170.
14. D.L. THYSEBAERT. *De waere dadelijcke en wesentlijcke teghenwoordigheid Ons Heeren Jesu Christi in het Alderheylichste SACRAMENT*. Ghendt, 1696, Bib. RUG G 1288. Gravure 17, 50 cm x 10,50 cm.
15. Ambr. KEELHOFF, *ibidem*, 39-40 behandelt uitvoerig de visie van Johannes Rivius (° Leuven 1599).
16. Nicolaus DE TOMBEUR. *Provincia belgica*, Lovani, Martinus Van Overbeke s.d. (1727), Bib. RUG en Bib. paters Augustijnen te Gent.
Ambr. KEELHOFF, *ibidem*, 39-41.
17. Ambr. KEELHOFF, *ibidem*, 41, 43.
18. Marten COOLS (Pseudoniem Fr. DE POTTER). *Parochieboek van Akkergem*, Gent, 1882, 101-110, I. *De H. Bloedkapel*.
19. L. LIEVEVROUW-COOPMAN. *De reuzen van Gent en het H. Bloedkappelleke* O.V.Z. 15 (1940); 1-27.
20. J. WINNEPENNINCKX, pr. *De Oudste kruisweg te Gent*, Ons geestelijk erf. Orgaan Ruusbroec-vereniging, Antwerpen, Deel XXXIII, afl. 1, maart 1959, 38-54; H. Bloedkapel, 49-50.
21. Marcel DE MUYNCK pr. *Volksdevoties te Ekkerghem*. Duizend jaar Ekkerghem. 1974, 145-152.
22. G. CELIS pr. *Het Gentsche volksleven*, Gent, 1924, 136, *Het kappelleke van 't Putje*.
R. VAN DER LINDEN, *Bedevaartvaantjes in Oost-Vlaanderen*, 1958, Erasmus Gent, 287: St.-Denijs-Westrem.
23. Ambr. KEELHOFF, *ibidem*, 39.
24. Wolfgang BRÜCKNER, *Die Verehrung des Heiligen Blutes in Walldürm*. Volkskundlich-soziologische Untersuchungen zum Strukturwandel barocke Wallfahrtens, 1958, P. Pattloch-Verlag Aschaffenburg. *Analyse der Legende*, 30-31; *Wallfahrtsbeginn*, 48-53.
W. BRÜCKNER. *Populäre Druckgraphik Europas, Deutschland vom 15. bis zum 20. Jahrhundert*. München, 2 Aufl., 1975. Gravure: 26. *Die Entstehung des Hostienwallfahrt zu*

Wilsnack (1383). Karl KOLB. *Vom heiligen Blut. Eine Bilddokumentation der Wallfahrt und Verehrung*. Würzburg, 1980, 108-109.

25. Ambr. KEELHOFF, *ibidem*, 39.

26. Graf- en gedenkschriften, *ibidem*, 72.

27. Ambr. KEELHOFF, *ibidem*, 40.

28. Ambr. KEELHOFF, *ibidem*, 40.

29. M. COOLS, *ibidem*, 103-104.

30. D.L. THYSEBAERT. *ibidem*, Voor-reden.

31. M. ZACHMOORTER. *Den Bloedighen Bruydegom*, *ibidem*, 36-37.

32. M. ZACHMOORTER, *ibidem*, 32, 36, 40.

33. J. WINNEPENNINCKX, *ibidem*, 46-49.

M. ZACHMOORTER. Hs 20626, Koninkl. Bib. Brussel. *ibidem*.

34. M. COOLS, *ibidem*, 111-112.

35. *Reglement van syne Majesteit rakende den pastoor van de Parochiale Kercke van St. Marten binnen de Stadt van Ghendt*. Te Ghendt. Hoirs van Jan vanden Kerchove. Ghegeven in onse Stad Brussel, den derden Juli 1699. Bib. RAG. Bisdóm Gent, St.-Baafs, R 966.

Eerste Deel van den vierden Placcaet-Boeck van Vlaenderen sedert 't jaer 1684 tot ende met 1739. Ghendt, Petrus de Goesin (1740).

21: *Reglement van Syne Majesteit, Juli 1699*. Art. XIV: *Nopende de offeranden gedaen in de capellen van het H. Bloedt ende Ste Anna*.

36. S.A.G. Atlas Goetgebuer. D/90 F 156 Ekkergerm.

N. 156/10. *Akwarel door P.S. Goetghebuer naar anoniem schilderij circa 1630*. De prent ontbreekt in de Atlas G. (1994).

ibidem, 156/11 *Lithografie A. Heins*, 28, 50 cm x 76 cm. *Belvedere van bisschop Antoine Triest*, 1897.

37. M.C. LALEMAN. *De kerkelijke architectuur (16de-17de eeuw)*. Gent, Duizend Jaar Kunst en Cultuur. III. Architectuur, Gent, 1975, 74-75.

38. Graf- en gedenkschriften. *ibidem*, 39.

39. M. ZACHMOORTER, *ibidem*, 39.

40. Graf- en gedenkschriften, *ibidem*, 72.

41. Ambr. KEELHOFF, *ibidem*, 41.

42. D.L. THYSEBAERT, *ibidem*, Voor-reden.

43. Graf- en gedenkschriften. *ibidem*, *St.-Maartenskerk*, 10.

44. Ambr. KEELHOFF, *ibidem*, 39.

45. Graf- en Gedenkschriften, *ibidem*, 72.

46. H. ROSWEYDUS, *ibidem*, 2de deel, 157.

Ambr. KEELHOFF, *ibidem*, 36.

47. M. ZACHMOORTER, *ibidem*, 39, 55.

48. J. WINNEPENNINCKX, pr. *ibidem*, 49, voetnoot, 59.

49. M. DE MUYNCK, pr. *ibidem*, 148-149.

50. R.A.G. Bisdóm Gent, St.-Baafs, Reeks R. 966. Fotocopies van de manuscripten kunt u in de Bibliotheek van de Koninkl. Bond Oostvl. Volkskundigen, Kraanlei Gent, raadplegen.

OLBRECHTS-STICHTING BESTAAT 25 JAAR

Op 3 september jl. werd in Antwerpen het 25-jarig bestaan gevierd van de vzw Fr. M. Olbrechts-stichting ter bevordering van het volkskundig onderzoek. Die Stichting is genoemd naar Prof. Dr. Frans Olbrechts (1899-1958), internationaal gewaardeerd volkskundige en etnoloog, in leven professor aan de Rijksuniversiteit Gent en directeur van het Koninklijk Museum van Belgisch Congo in Tervuren. Die Stichting is in 1969 in het leven geroepen door mevrouw Olbrechts, met de heer M. De Meyer en de professoren R. Foncke, E. Strubbe en J. Van Haver. De viering was ook een hulde aan mevrouw, die met haar 93 jaar nog steeds voorzitter is.

De Stichting kan met de Olbrechtsprijs, een som die zopas tot 75.000 fr. is opgetrokken, een kandidaat bekronen die een volkskundige studie heeft voltooid over een onderwerp dat vooraf in gemeenschappelijk overleg is vastgesteld. Over de waarde van het werk oordelen leden van de Kon. Belgische Commissie voor Volkskunde. J.V.H.

Tot op heden zijn volgende volkskundigen bekroond, in alfabetische volgorde: Dirk Callewaert, Danny Lamarq, Eugeen Van Autenboer, Marcel Van den Berg, Renaat Van der Linden, Ann Van Eck, Patricia Vansummeren, Herman Verschaeren.

Op de foto, genomen door mevr. Th. Thomas tijdens de jubileumviering op 3 sept. '94 bemerken we van links naar rechts: E. Van Autenboer, M. Van den Berg, mevrouw Fr. Olbrechts-Maurissens, D. Callewaert, prof. Dr. J. Van Haver, Ann Van Eyck, R. Van der Linden.

Mevrouw M. Olbrechts-Maurissens en J. Van Haver, van bij de aanvang secretaris-penningmeester, blijven alleen over van de stichtende leden.

D. Lamarq, P. Vansummeren en H. Verschaeren waren niet aanwezig, toen de foto genomen werd.

Inlichtingen kunnen worden verkregen op volgend adres: Sint-Bavostiaat 7, 1731 Zellik

BOLDERS, BEUGEL SPELEN EN BOLLENDRAAIERS

1. Bolspelers van Elene en Balegem slaags (1624)

Op zondag 9 juni 1624 werd Gillis Rogiers, "landtman ende arbeijder" van Elene, bij het buitenkomen uit de kerk opgewacht door Jan Loys Stevens, Jacq Wateganck, uitbater van een herberg in de omgeving van de kerk, Frans de Cocq, Marten vande Kerckove, Lucas Franschet en enkele anderen. Ze spraken af om 's namiddags naar Balegem te gaan om "aldaar te beroupen tot tspelen die vande prochie van Baleghem"¹.

Toen ze 's namiddags daar aankwamen begaven ze zich naar de herberg "ghenaempt Duijsent Periclen"², blijkbaar het stamlokaal van de bolders. Ze nodigden er de plaatselijke klub uit tot een wedstrijd. Daartoe "zij de bolle hebben up ghehanghen" in de herberg³ en aldus "die van Baleghem beroepen tot bollen om een stuck van acht schellijngen". De prijs die te winnen was, het "stuck", was wellicht een kan of een tinnen schotel met een waarde van acht schellingen.

De manier waarop dit "beroepen" gebeurde blijkt een algemeen gangbaar gebruik geweest te zijn, zoals we verder nog zullen zien.

Beide dorpen hadden een boldersvereniging van "jonckmans" en geregeld organiseerden ze een wedstrijd. De uitnodiging (of was het in dit geval veeleer een uitdaging) was het antwoord op een match die de week te voren te Elene had plaatsgevonden en die door de "bolders" van Balegem verloren was. Er was toen ook ruzie ontstaan waarbij de spelers van "Eldene" door die van Balegem op de vlucht gejaagd waren en gedwongen zich "uuijt vreesse ... in het cooren ende bosschen aldaer ontrent te salveren"⁴.

Men begrijpt dat de Elense spelers niet erg gerust waren in de terugwedstrijd die ze nu te Balegem gingen spelen. Als voorzorg werd de herberg "De Duijsent Periclen" gekozen - een naam die nochtans weinig goeds voorspelde - omdat "daer vooren cooren en achtere bosch was, daer zij hemlieden goulycx⁵ zouden connen ontduijcken", indien dit nodig mocht blijken.

Het was Gillis Rogiers die deze voorzorg had genomen om enkele van de beste Elense bolders, die pas vijftien of zestien jaar oud waren, "coraijge ende moet" te geven om toch mee naar Balegem te gaan spelen.

En het kwam inderdaad weer tot ruzie. Van bollen kwam zelfs helemaal niets in huis. De spelers van Balegem wachtten hen op voor de herberg en toen die van Elene dat zagen, begonnen ze hen dadelijk toe te roepen:

“Compt uuijt ghij Bugghe⁶ van Baleghem!”. En het bleef niet bij woorden, weldra vlogen stenen en “haute bolle” over en weer.

Alhoewel de Elense spelers geen “gheweer, stock of scherp” bij zich hadden, “ten waere gheweest haerlieden daeghelijcxsche eedtmessen”, geraakte een Balegemse bolder toch gewond door een steek van het rapier van een Zottegemnaar, een buitenstaander die zich toevallig ook in de herberg bevond.

De “officier” van Balegem, Pieter Dhondt, werd erbij gehaald, maar die geraakte eveneens bij het gevecht betrokken!

Zijn “vierroer” óf geweer werd hem afgenomen en tegen een eik in stukken geslagen. Zijn “poingnaert” geraakte hij ook kwijt aan Lucas Franschet, die hem ermee kwetste in zijn been.

Door het kwetsen van een lokale gezagsdrager werd de zaak aanhangig gemaakt bij de Raad van Vlaanderen, maar die vond ze niet belangrijk genoeg om door haar behandeld te worden en klasseerde ze.

2. Uitnodiging tot het bolspel te Brugge (1568)

In juli 1568 was een zekere Gilliame Dalloncheville “vergaedert met goeden gheselschap in een heerberghe ghenaeamt de zwaene”. Ze waren er “ghenoughelick wesende” en drinkende “bij een closbaene”, waarop verscheidene personen “waeren clossende ofte jachbollende”. Gilliame en zijn “ghelaghenoten” wilden ook een partijtje spelen.

Men gaf Gilliame de raad dat hij “eenen beetel uphanghen soude om de selve die daer spelende waeren te beroupen te spelen om een vaete biers om de zelve te samen te dryncken met ghenouchten”.

Deze uitnodiging werd echter niet aanvaard. Daarop ontstond een gevecht, waarbij een zekere Daneel Beele door Gilliame werd neergestoken. Deze laatste, vresende daarvoor gerechtelijk vervolgd te worden, richtte een genadeverzoek tot de koning⁷.

Het bolspel of *clossen* waarnaar hier wordt verwezen is een bijzondere vorm van het zo populaire spel met de bol. Het werd ook *boghelen* of beugelspel genoemd. Men diende een houten bol door een in de grond gestoken ring te laten rollen. Daartoe gebruikte men een stok, die met namen als *klosbeytel*, *slaeghel*, *kleppe* of *sweepe* werd aangeduid⁸. Het ondereinde was veel breder en enigszins gebogen. Met deze *beytel*, die men horizontaal hield, schoof men de bal over de grond. Wie de meeste bollen door de ring of poort kreeg, had gewonnen. Daarbij moest men natuurlijk trachten zijn tegenstrever te verhinderen zelf te scoren.

Het omhoog hangen van de beitel herinnert ook sterk aan het ophangen van “de bolle” door de Elense bolders. Het was blijkbaar op bolbanen of klosbanen een algemeen gebruik.

Beugelspel, met de ring vooraan links.

3. Klosbaangebruikers te Brugge (1608)

De stok met zijn breed, gebogen uiteinde, de beitel, herinnerde door zijn vorm ook aan een lepel. Vermoedelijk is dan ook het spel "metten lepel werpen", dat herhaaldelijk in keuren vermeld wordt, een andere benaming voor het beugelspel dat te Brugge ook "jachbollen" genoemd werd. In 1608 zat Cornelis Neijt, een "aerm hautcapper" uit Brugge, in een herberg "tegen over tclooster van St. Obrecht" in de Langestraat. Adriaan Rijcquaert nodigde hem uit "om tsamen een lepel op te steken jegens de ghene clossende in de bane vande zelve taveerne", nl. Adriaen de Vreese en een andere "joncman"⁹.

Maar de Vreese weigerde op deze uitnodiging in te gaan. Hij koos een andere medespeler uit de aanwezigen en wilde met die een partij beginnen. Maar dat was blijkbaar tegen de gewoonte of de ongeschreven regels die bij bolspelen gelden. Rijcquaert protesteerde dan ook en heeft "gherepliqueert ... dat hij Adriaen niet en vermochte eenen nieuwen compagnon te kiezen volgend trecht vande bane ofte dat hij de zelve bane moeste quicteren¹⁰, gelijk oock tzelve in alle closbanen alzo geobserveert wordt ...".

4. Vermeende spionage bij de bollendraaiers van Ertvelde (1767)

Begin mei 1767 ging graankoopman Judocus Buijck 's avonds van Wippegem naar Zelzate. Te Ertvelde werd hij "onmenselijk getraceert" door de brigadier en de "garde" van dit dorp¹.

Het bleek dat "sij soupçonnerden ende hem aensaegen voor eenen spion van de bolledraeijers, oordeelende dat hij, buijck, hun observeerde, uijt dien, soo sij seijden, dat sij eenige fraudeurs te verwachten waeren".

Blijkbaar was Ertvelde in de achttiende eeuw bekend voor zijn bollen voor het ernaar genoemde spel dat inderdaad - tot op onze dagen aldaar als een echt volksspel beoefend wordt. Bollendraaiers uit de omgeving schrokken er blijkbaar niet voor terug aan pre-industriële spionage te doen om de technische know-how van de Ertveldse draaiers te kunnen evenaren.

W.L. BRAEKMAN

¹ RA Gent, *Raad van Vlaanderen*, nr. 8561.

² N. Kerckhaert, *Oude Vlaamse Herbergnamen* (Gent, 1976), p. 159.

³ Niet vermeld in R. Van der Linden, *Het Bolspel in Vlaanderen vroeger en nu* (Gent, Bond der Oostvl. Volkskundigen, 1966). Ook te Assenede vinden we dit gebruik. In 1618 wilde Christoffel Adriaensens daar in de herberg "ter Cappelle ter Wilde" spelen, waartoe hij "bij vorme van beroepen... de bolle upgehanghen" heeft (RA Brussel, *Geheime Raad, Spaanse Periode*, nr. 638).

⁴ *salveren*: Fr. *sauver*, in veiligheid te stellen.

⁵ *goulycx*: vlug.

⁶ *bugghers*: Fr. *bougre*, schelmen, deugnieten.

⁷ RA Brussel, *Geheime Raad, Spaanse Periode*, nr. 896.

⁸ J.W.P. Drost, *Het Nederlandsche Kinderspel vóór de zeventiende eeuw* ('s-Gravenhage, 1914), pp. 81-83. In Duitsland heette het spel *buglen*, in Engeland *ringball*. Ook in Frankrijk was het bekend: cf. J.-M. Mehl, *Les jeux au royaume de France du XIIIe au début du XVIe siècle* (Paris, 1990), pp. 51-52.

⁹ RA Brussel, *Geheime Raad, Spaanse Periode*, nr. 922.

¹⁰ *quicteren*: verlaten (Fr. *quitter*).

¹¹ RA Gent, *Raad van Vlaanderen*, nr. 7065.

JAARVERSLAG K.B.O.V. 1993

1993 werd een bijzonder jaar:

sinds 1 januari kreeg de Volkskunde in Vlaanderen een nieuw gezicht: de vijf representatieve volkskundige verenigingen in Vlaanderen stichtten samen de

Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen.

Ook de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen trad toe tot deze koepelorganisatie. Hierdoor kan de volkskundige werking in Vlaanderen meer gecoördineerd en op elkaar afgestemd verlopen, wat moet leiden tot een kwalitatieve verbetering van onze prestaties en tot een grotere uitstraling.

BESTUUR

De Raad van Bestuur vergaderde om de maand, behalve in juli en augustus. Op deze vergaderingen werden de activiteiten voorbereid, uitgewerkt en geëvalueerd.

Daarenboven kwam het *Dagelijks Bestuur* regelmatig bijeen om dringende zaken te bespreken en de lopende zaken af te handelen.

De *Financiële Commissie* vergaderde tweemaal: éénmaal voor de begrotingscontrole en éénmaal voor de voorbereiding van de begroting 1994.

De afgevaardigden van de Bond hebben 6 maal deelgenomen aan de vergaderingen van de Raad van Bestuur van de *F.V.V.*

Onze Bond had tevens de eer op 6 maart 1993 de eerste Algemene Vergadering van de *F.V.V.* in Gent te organiseren.

De jaarlijkse *Statutaire Vergadering* heeft de werkings- en de financiële verslagen goedgekeurd. Er werden geen wijzigingen aan de statuten aangebracht. De samenstelling van de Raad van Bestuur bleef ongewijzigd.

Naast al deze vergaderingen werden bijeenkomsten belegd voor de *Redactieraad* van Oostvlaamse Zanten en voor de *Bibliotheekcommissie*.

Met droefheid vernam het Bestuur het overlijden op 10 mei 1993 van de heer *Jacques De Vriendt*, gewezen ondervoorzitter. De heer De Vriendt was bestuurslid van de Bond van 1972 tot 1988. Wij zijn hem dank en erkentelijkheid verschuldigd. Er verscheen een *In Memoriam* in Oostvlaamse Zanten, 2, p. 74.

Studienamiddagen en colloquia

21 april 1993: studienamiddag rond het thema "*Doodservaringen*".

Sprekers waren: Corry Geijsen over de doodservaring doorheen filosofie en esoterie en Dirk Van der Linden, auteur van het boek "*Mijn dood, mijn mooiste herinnering en m'n tweede leven. Vertelling van na het leven*". Deze studienamiddag werd georganiseerd i.s.m. het Seminarie voor Nederlandse Taalkunde van de Universiteit Gent. Er was ruime belangstelling en levendige discussie!

17 november 1993: studienamiddag met als thema "*150 jaar Gentse Feesten*". Spreker was: Myriame Dolders (licentiaatsverhandeling over de beginjaren van de Gentse Feesten). Dit colloquium werd georganiseerd i.s.m. het Seminarie voor Ethnische Kunst van de U.G.

Enquête "Volkse monumenten in Vlaanderen"

M.h.o.o. de uitgave van een boek over *eigentijdse straatbeelden*, te verschijnen in het voorjaar van 1994, voerde de Bond een enquête uit over volkse monumenten.

Daartoe werd een *vragenlijst* ontworpen en verstuurd naar alle Vlaamse gemeentebesturen en alle provinciale VVV's.

INTERNATIONAAL STUDIECOMITÉ VOOR OMMEGANGSREUZEN

De Bond werkte actief mede aan de voorbereiding van het Internationaal Congres voor Reuzen dat plaats vond op 24 en 25 april 1993 in Steenvoorde (Frans-Vlaanderen);

Onze voorzitter Renaat van der Linden gaf er een uiteenzetting, waarin getracht werd de reuzen en reuzinnen, in Vlaanderen op de wereld gekomen tussen 1988 en 1992 te rangschikken volgens een welbepaalde methode, in een toespraak getiteld "*Actualité des géants en Flandre*".

PUBLIKATIES

Ons tijdschrift "*OOSTVLAAMSE ZANTEN*" beleefde zijn 68ste jaargang! In 4 nummers brachten wij 296 pagina's lezenswaardige en wetenschappelijke artikels en meer dan 240 illustraties over een zeer ruime waaier van volkskundige onderwerpen. De volledige inhoud werd opgenomen in nummer 1993/4.

STUDIES

In de loop van het jaar werd de laatste hand gelegd aan het *Repertorium der auteurs van Oostvlaamse Zanten*, tijdens de periode 1926-1960. Indien onze financiële middelen zulks toelaten, overweegt het bestuur de publikatie hiervan in 1994.

BIBLIOTHEEK

Vanaf 1 januari 1994 is onze bibliotheek 20 uur per week open, nl. van dinsdag tot vrijdag, telkens van 10 tot 12 en van 14 tot 17 uur en fungeert als *documentair steunpunt* van de Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen. Hiertoe werden twee bibliotheekbedienden aangesteld die om beurt, samen met, en onder leiding van *Arnold Eloy* bibliothecaris, de dienst verzekeren. De dames *Nicole Creyf* en *Liliane De Hauwere* hebben reeds bewezen een grote dosis toewijding aan de dag te leggen om de bezoekers deskundig te woord te staan. Ook *Frans Van Bost*, archivaris, is elke woensdag trouw op post.

Het bestuur dankt deze personen voor hun ijver en werklust.

Teneinde alles in goede banen te leiden heeft de bibliotheekcommissie een nieuw bibliotheekreglement ontworpen, dat het Bestuur nog dient goed te keuren.

In 1993 telde de bibliotheek 314 bezoekers.

Thema's van onderzoek waren: de bouwgeschiedenis van het Alijnshospitaal, ex-voto's, Gentse mokken, Gentse volksfiguren, kalenderfeesten, marktzangers, meubelkunst, molens, de Gentse opera, patacons, schaatsen, speelkaarten, tuinbeelden, uithangborden, wijnhandel, zilverglas, enz.

Tenslotte weze nog vermeld dat de leden van elk der bij de FVV aangesloten verenigingen gratis boeken kunnen ontlenuen.

VOLKSKUNDIGE BOEKENBEURS 1994

Ter voorbereiding van de 7e editie van onze boekenbeurs, die gestadig aan belangstelling wint, werd een financieel plan opgemaakt en een nieuw deelnemingsreglement opgesteld.

Gezien de boekenbeurs plaats vindt in februari 1994, werd reeds in 1993 heel wat tijd besteed aan planning en werving van deelnemers.

Dank aan *Arnold Eloy* voor zijn onverdroten ijver en zijn doorzettingsvermogen om van deze beurs een succes te maken!

ALFONS DE COCK-PRIJSVRAAG

In de loop van het jaar werd een nieuwe prijsvraag uitgeschreven.

Wij dienen echter met spijt te ervaren en erkennen dat voor dergelijke prijsvragen steeds minder belangstelling bestaat, ook aan de Gentse Universiteit. Nochtans maken wij ons sterk door een vernieuwde aanpak toch de belangstelling van vorsers voor de volkskunde en deze prijsvraag op te wekken.

KANTKLUB SINT-KATELIJNE

De Kantklub groeit en bloeit! In 1993 werden zomaar 6 verschillende lessencycli van elk 10 lessen georganiseerd, nl. Stropkant (1e en 2e jaar), Cluny (1e en 2e jaar), Russische Kant en lessen voor de jongste cursisten, de Katelijntjes. Daarnaast waren er proeflessen, lessen in lassen en incrusteren, demonstraties tijdens de Gentse Feesten. De lesgeefsters vergaderden ook meermaals in werkgroepen om de lessen voor te bereiden en te evalueren. *Dank aan de onvolprezen inzet van alle lesgeefsters!*

FEDERATIE VOOR VOLKSKUNDE IN VLAANDEREN

Om de Federatie uit de startblokken te helpen en om o.m. de uitgaven van de vernieuwde "Volkskundige Kroniek" mogelijk te maken, heeft de Bond in niet onbelangrijke mate bijgedragen aan de *prefinanciering van de werking van de FVV*.

Gezien de subsidiëring per definitie a posteriori gebeurt, betekende dit een zware financiële inspanning voor de Bond.

Wij stelden dan ook met genoegen vast dat de bevoegde instanties van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap deze problematiek ten volle hebben begrepen en zorgen voor een vlotte uitbetaling van de werkingstoelagen.

Het Bestuur hecht er dan ook aan zijn oprechte en welgemeende dank te betuigen aan de verantwoordelijken van de ministeriële diensten.

EGO-DOKUMENT

Naar aanleiding van de Jaarvergadering hield Renaat van der Linden, voorzitter, een uiteenzetting over een ongewoon thema: "Het Ego-dokument". De tekst van zijn relaas leest u in nummer 4 van dit tijdschrift.

Tenslotte dankt de Raad van Bestuur allen, bestuursleden, bescherm- en steunende leden, gewezen leden, redactie en andere medewerkers, adverteerders, verantwoordelijken van openbare besturen en de media, alsook de ons onbekende belangstellenden en sympathisanten die hebben bijgedragen tot het bereiken van dit mooie resultaat!

Balans per 31/12/1993*Incasso op 01/01/1993*

kas	0
subkas bibliotheek	13.261
prk	5.289
bank	173.697
deposito	52.819
A. De Cockfonds	0
	<hr/>
<i>subtotaal 1</i>	245.066

INKOMSTEN

07.A	partikuliere leden	267.706
07.B	abonnementen	55.792
08	advertenties	32.419
09	verkoop publikaties	19.699
12	inkomgelden	0
13	exkursies	0
14	huurgelden	18.450
16	kursusgelden	40.485
17	financ. verrichtingen	11.634
18	giften	181.500
19	toevallige baten	6.637
20.A	subsidie werking	216.944
20.B	subsidie publikaties	80.000
21	subsidie provincie	140.000
22	subsidie stad Gent	15.000
22.A	subsidie boekenbeurs	0
23	andere	48.604
		<hr/>
	<i>subtotaal 2</i>	1.134.870
	TOTAAL	1.379.936

Incasso op 31/12/1993

kas	0
subkas bibliotheek	3.694
prk	8.895
bank	51.198
deposito	508.866
A. De Cockfonds	0
	<hr/>
<i>subtotaal 3</i>	572.653

UITGAVEN

01.C	bibliotheek	104.300
02.B	schoonmaak	0
02.H	kantoorbehoeften	10.159
03.A	sekretariaat	64.374
03.C	reiskosten bestuur	7.500
03.D	drukwerk	8.064
03.E	propaganda	0
03.F	publikaties	466.033
03.G	overige	0
05.A	hulp- & leermiddelen	55.803
05.B	exkursiekosten	0
05.C	kursussen	9.153
05.D	manifestaties	15.500
06.B	prefinanciering FVV	65.000
06.C	prijzen, geschenken	0
06.E	overige uitgaven 1.397	
		<hr/>
	<i>subtotaal 4</i>	807.283
	TOTAAL	1.379.936

VERSLAG VAN DE COMMISSARISSEN

BETREFT HET BOEKJAAR 1993

Voor het nazicht van de boekhouding ontvingen we volgende documenten:

- balans op 31 december 1993;
- gedetailleerd overzicht van de verschillende rekeningen en individuele posten, zowel van de INKOMSTEN als van de UITGAVEN;
- de rekeninguittreksels van de postcheque, de zichtrekening en de spaarrekeningen;
- de bewijsstukken, zoals facturen, kassabonnen e.d.

Aldus samengevat ziet de financiële toestand voor het beschouwde boekjaar er als volgt uit:

- beschikbaar op 1 januari 1993:	245.066
- totaal der inkomsten:	1.134.870 +
- totaal der uitgaven:	807.283 -
- beschikbaar op 31 december 1993:	572.653

We stellen vast dat de balansrekening overeenstemt met de verschillende boekhoudrekeningen. *Wij hebben enkele posten uit de balans aan een nadere controle onderworpen en willen deze hierbij commentariëren:*

- de openstelling van de bibliotheek is een kostbare aangelegenheid en zou integraal moeten betaald worden: wij stellen ons de vraag of deze dienstverlening in de toekomst nog te financieren is;
- de prefinanciering van de FVV vraagt aan de Bond een ernstige inspanning, vooral gezien zijn procentsgewijze groot aandeel in de totale prefinanciering; het zou daarom normaal zijn dat bij het opmaken van de verdeelsleutel van de subsidie hiermee wordt rekening gehouden;
- het aantal leden en abonnees blijft constant, wat in deze tijd een goede prestatie kan genoemd worden;
- *het aandeel van de giften en subsidies lag dit jaar bijzonder hoog en mag geen aanleiding geven tot een evenredige toename van de uitgaven.*

Uit het nazicht van de boekhouding mogen de commissarissen besluiten dat de ingeschreven verrichtingen overeenstemmen met de eindbalans van 31 december 1993.

Bijgevolg mag de boekhouding goedgekeurd worden.

Wij feliciteren het bestuur en vooral de penningmeester voor de goede beheersing van de kosten en de baten, onmisbare voorwaarde voor de continuïteit van een succesrijke werking.

De commissarissen,
Jean HEYLEN, Paul MAJEAN

MUSEUM VOOR VOLKSKUNDE - JAARVERSLAG 1993

Collecties

In de loop van 1993 werden 90 nieuwe nummers aan de museuminventaris toegevoegd. Tot de belangrijkste schenkingen behoorden: schilderij "*Handen af, manneke*" Jos Trotteyn, olieverf op paneel; doopmantel (1898); amandelnotenpers (\pm 1890); onderhemden (\pm 1900); kledij voor dienstpersoneel; schilderij "*Kulder beschermt...*" (F. Taghon, olieverf op paneel); document Alijnsgodshuis 1522; bloes in kantwerk; koperets "*Uit een Engels jachtcircus*" (Mugo); dienstkledij van het personeel werkzaam in "Au Canard (eind 19de eeuw); hoeden gebruikt bij ceremonieën en paardekoersen; vlag "Nationaal Verbond van de Gepensioneerden".

Op het vlak van aankopen werden volgende aanwinsten genoteerd: beeld van een kulder, gemaakt t.g.v. het 100-jarig bestaan van de "Koninklijke Bond der Gentse Oud-Weesjongens"; spinnewiel; kruisweg in geponst kantwerk.

Op 7 januari 1993 overleed Mevr. L. Landsgraeve-Dewaele. Tot op dat ogenblik bewoonde zij het stadseigendom Kraanlei 67. Dit pand werd nadien ter beschikking gesteld van het Museum voor Volkskunde. De erfgenamen hebben de bestaande winkelinfrastuctuur (zaad- en koordenhandel) achteraf aan het museum overgemaakt.

In het tijdschrift "*Tobakshandlaren*" (Hägersten, Zweden) verscheen een artikel over de afdeling "Pijp en Tabak" uit het museum en in de publikatie "*Rocking Horses. The collector's guide to selecting, restoring and enjoying new and vintage Rocking Horses*" (London) werd het schommelpaard vervaardigd door Laurent Delvaux (18de eeuw) en bewaard in het museum, opgenomen.

Met het oog op een mogelijke restauratie van het altaar in de museumkapel en van het apotheekinterieur werd in opdracht van de Technische Diensten een onderzoek ingesteld.

In het kader van de beveiliging werd een vaste afsluiting opgericht aan de inkom van het museum zodat de bezoekers verplicht worden het museum te verlaten via de balie, wat een betere controle toelaat. Eveneens in 1993 werd een aanvang gemaakt met een studie om bepaalde museumafdelingen volledig met wanden in glas af te sluiten.

Ten voordele van het in 1993 opgerichte "Fonds ter verwerving van kunstwerken" werd het Gavioli-kermisorgel, dat zich in een zeer bedenkelijke staat bevindt, aan een particulier verkocht (Gemeenteraadsbeslissing, dd. 20 december).

Wetenschappelijke werking

Op wetenschappelijk vlak werd volgende informatie verstrekt aan derden: liefde en huwelijk, spokerijen, kermis, Gentse Feesten, heraldiek, likeurstokerijen, vlaggen van de socialistische partij, ratten, stukwerkers, drinkglazen, bargie, schrijnwerkerij, tin, bellenblazer, loterij, opera, brouwerij, astrologie, Mercator, Oostvlaamse gemeenten, kerfstok, merklappen.

Personeelsleden van het museum woonden volgende studiebezoeken bij: Geel, Lommel, Loppem, Brugge, Engeland (Hull, York, Lincoln), Antwerpen en Brussel. Verder werd deelgenomen aan diverse studiedagen: "Doodservaringen", "Kermissen zijn altijd voor iemand goed. De oorsprong van de Gentse Feesten", "Gentse Begraafplaatsen".

Op 6 april bracht het "Verein der Freunde des Museums für Volkskunde" (Berlin) een bezoek aan het museum. Op 24 juli was het de beurt aan Prof. Dr. H.L. Cox met een twintigtal studenten van de universiteit van Bonn. De publikatiecommissie van "Unima" bezocht op 16 oktober de afdeling oude Gentse poppentheaters. Studenten verbond^{en}

Jos TROTTEYN, *Handen af, manneke*

Dit schilderij heeft de kunstenaar op 20 juni '93 geschonken in aansluiting met zijn schenking "Carnaval op de Vrijdagmarkt. (26.01.93; Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, akte verleend bij notaris Heribert Grooten).

Zie Frans DE VLEESCHOUWER. *Parodie op ambachtslui en neringdoenden in krisistijd. Schilderij van Jos. Trotteyn. OVZ 58 (1983) 201-205, 5 ill.*

aan de Reinwardt Academie (Amsterdam) maakten op 26 november video-opnames in het museum in het kader van de opleiding "Communicatie".

De op 13 mei ondertekende "Intentieverklaring tussen de Universiteit Gent en het Museum voor Volkskunde" resulteerde in vier studieverlagen: "*Zilverglas of Boeren-zilver*", "*De houten koekplank*", "*Wassen exvoto's in West-Vlaanderen. Een beschouwing gebaseerd op voorwerpen uit het Museum voor Volkskunde te Gent*" en "*Uithangborden*".

Eveneens vanuit de Universiteit Gent, richting Kunstwetenschappen, kreeg een studente de opdracht het bouwkundig patrimonium en de restauratie van het Alijnsgodshuis te onderzoeken in het kader van een licentiaatsverhandeling.

Tentoonstellingen

Met het oog op de installatie van nieuwe verlichtingselementen en het herschilderen van de tentoonstellingszolder werd in het voorjaar geen tentoonstelling geprogrammeerd.

- 17 juli - 19 september: "*Kom binnen, Kom binnen, de cierk gaat beginnen. Gentse circussen en circusartiesten*" (i.s.m. het Belgisch Circusarchief - Zulte) & "*Mugo's Magic Circus*".
- 15 oktober - 16 januari 1994: "*Versierd. Verluchte initialen en manuscripten van Wil Kuiper*".

Spelleke van de Folklore

Pas in de loop van 1993 kwam de nieuwe ploeg spelers van het museumpoppentheater "Spelleke van de Folklore" - Marc De Puydt, Koen Vergauwen en Jan Deleu - goed op dreef. Vooral tijdens de maanden oktober, november en december werden pieken in het aantal kijkertjes genoteerd, in zoverre zelfs dat op sommige dagen kinderen dienden geweigerd te worden. Dit is op zichzelf reeds een bewijs dat het Spelleke levendiger is dan ooit.

Naast de opvoeringen in het museum speelde het Spelleke nog negen keer buitenshuis en gaf men een drietal speciale schoolvoorstellingen. Jan Deleu begon tevens met de restauratie van de meest beschadigde koppen van speelpoppen: ze werden voorzien van een acryl-grondlaag en afgewerkt met verdunde olieverf (verdund omwille van het matterend effect). Het museum personeel verleende hieraan zijn medewerking.

Er werden geen nieuwe stukjes gebracht, maar het instuderen van een nieuw liedrepertorium kreeg in 1993 alle aandacht. Het arsenaal rekwisieten werd aanzienlijk uitgebreid. Als vaste plaatsvervangers, bij afwezigheid van één der basispoppenspelers, traden Dieter Van Outryve en Bert Bombeke op.

Alhoewel de Gentse Feestweek eerder aan de natte kant was, kwamen toch nog een 7.000 trouwe fans hun Pierke aanmoedigen.

Educatieve werking

Op educatief vlak werd naast het geven van rondleidingen in 1993 vooral aandacht besteed aan het verwezenlijken van het Kumen-project (een initiatief dat het Gentse cultuuraanbod toegankelijk wil maken voor licht en matig mentaal gehandicapten). Concreet betekent dit dat in het museum een werkboekje werd opgesteld waarin zeven ambachten aan bod komen aan de hand van foto's, tekeningen en tekstjes, aangepast aan het niveau van de doelgroep. Voor de rondleidingen wordt doorgaans een beroep gedaan op de leden van de Gidsenbond van Gent en Oost-Vlaanderen.

Het toegankelijk maken van de collectie voor een groot publiek is één van de doelstellingen van de educatieve dienst: een handige gids voor de bezoeker kan hierbij een nuttig instrument zijn. Het reeds in 1992 opgestarte project om een nieuwe museumgids uit te geven, werd in de loop van 1993 wanneer mogelijk verder gezet.

Ook de opstelling in de onderscheiden museumafdelingen is van fundamenteel belang voor een goed begrip ervan. In 1993 werden twee afdelingen aangepast en opgefrist, m.n. de kaarsengieterij en de drukkerij.

Wanneer het mogelijk is wordt deelgenomen aan de werksessies van de Commissie Educatieve Werking van de Vlaamse Museumvereniging (bezoek aan het Koninklijk Legermuseum te Brussel) en aan de werkvergaderingen van de stedelijke cel educatieve werking. In dit kader werd medewerking verleend aan M. Dolders in haar opdracht om de Gentse scholen beter voor te lichten over de werking van de Gentse culturele instellingen. Heel wat tijd werd ingeruimd voor F. Henry (pedagogisch centrum) die een werkboekje over het museum wilde samenstellen bestemd voor het lager onderwijs. Nieuwe opdrachten verhinderden hem dit project af te werken.

Bruiklenen: Trekking lotenlening: lotingtrommel. Studio-opname: hoorn van fonograaf. Tentoonstelling "Vensters" (Gent). Tentoonstelling "150 jaar Gentse Feesten" (Gent). Tentoonstelling "Het Wapenschild van Oudenburg" (Oudenburg). Tentoonstelling "De opera van Gent" (Gent). Federatie voor Toerisme Oost-Vlaanderen: uitstalraam Belgisch Huis (Parijs). Dienst Toerisme Gent: uitstalraam Commissariaat-Generaal Toerisme (Brussel).

Propaganda

Interviews

- BRT-1 "Niet van Gisteren": "*Vrijen en trouwen in de tijd van toen*" (22 januari)
- Europees Figurenteatercentrum: "*De poppenkollektie van het Museum voor Volkskunde*" (21 februari)
- BRT-1 "Niet van gisteren": tentoonstelling "*Kom binnen, kom binnen...*" (25 juni)
- Meetjeslandse Omroepstichting: "*150 jaar Gentse Feesten*" (10 juli)
- BRT-2 Ontkoppelingsprogramma: tentoonstelling "*Kom binnen, kom binnen...*" (26 juli)
- BRT-2 Ontkoppelingsprogramma: tentoonstelling "*Versierd*" (19 oktober)

Filmreportages

- BRT-1 "Vlaanderen Vakantieland": tentoonstelling "*Kom binnen, kom binnen...*" (14 juli). AVS: tentoonstelling "*Kom binnen, kom binnen...*" (15 juli). AVS: tentoonstelling "*Versierd*" (15 oktober). BRT-1 "Vlaanderen Vakantieland": "*Schilders van de Leie*" (8 december).

Manifestaties

- Eerste algemene vergadering van de Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen (6 maart). Plamuur (24 april). MS-Liga: stadsspel (22 mei). Platbodemweekend: officiële ontvangst en muzikale animatie (29 en 30 mei). Gentse Feesten (17-26 juli): dagelijks poppenspelvertoningen, demonstraties van oude ambachten, kantklossen, aperitiefconcerten, volksspelen en avondvoorstellingen. Patersholfeesten (13-15 augustus): open deur, brocantemarkt. Knack-Magazine: Langs water lopen (29 augustus). Actie "Kom op tegen kanker" (27-28 november).

Bezoekersaantal

In 1993 bezochten 61.322 personen het museum tegenover 65.840 in 1992. Er werden 420 groepsbezoeken genoteerd, waarvan er 152 uit de Gentse regio afkomstig waren.

Personeel

Op 15 februari trad Helga Daelman in dienst, terwijl Nele De Vreese op 1 maart naar het Centrum voor Kunst en Cultuur overstapte. Georges Copermans, handlanger, werd op 1 mei op rust gesteld en Urbain De Man, eveneens handlanger, vervoegde op 23 augustus het *museumpersoneel*.

Van de tijdelijke toezichters verlieten Achilles De Smet en Ernest De Pourcq op respectievelijk 1 september en 1 december het museum. Norbert Gyselinck werd per 1 december als tijdelijk toezichter aangeworven.

R. VAN DE WALLE
m.m.v. Jan Deleu & Valerie Meillander

Met

de sympathie

van de

Generale Bank

BOEKBESPREKING

SOLDATEN en HUMOR: '14-'18

Recensie in een ander kooi en tooi

Viermaal gaat de redactie ermede akkoord, dat een recensie niet volgens de strakke regels verloopt, in een kader van twee kolommen, en met de maat van een of twee bladzijden.

In 1991 duidt de titel *De straat in drie contrasten* op een publikatie in Leuven, Sicilië en Duitsland. In '92 behandelt *De man en zijn museum met het grootst aantal harten* twee uitgaven van dr. Noubar Boyadjian. In '93 luidt de titel: *Voetbal en vandalisme. Bill Buford over Engelse hooligans*, met de foto van een Antwerpse tram met de tekst: *Ben jij ook zo'n Jan Vandaal?* In deze jaargang behandelt *Diktatuur van het uiterlijk. Modemakers* de bespreking van twee boeken. Ongewoon. Zeker, maar uiterst geschikt om de inhoud en/of waarde van de publikatie(s) te beklemtonen. (1)

De titel geeft de opgave van het boek niet weer, *Humor in de oorlog* maar benadrukt de geest. Het past dat de sfeer uit het begin van onze eeuw meer ruimte krijgt dan gewoonlijk in een recensie. Wie vindt tijd en geld om boeken rustig en volledig te lezen en te verteren? Voor een keer genieten we ruimschoots van de lach en lol van alle mogelijke moeilijkheden die onze (?) piotten "bestreden" en overwonen.

Op die basis ontdek je volksleven van de bovenste en onderste plank, sociologie en mentaliteitsgeschiedenis tegelijk.

1. Leuke naamgeving

Vaderlanders! Wie spreekt er van? Alleen de soldaat die met aarde gevulde zakjes goed om verschansingen en verdedigingswerken op te trekken. Hij klaagt bij die karwei dat zijn vader geen aarde heeft, alleen in de bloempotten van moeder.

De Legerbode, het orgaan van de overheid, krijgt een andere klank en zin door de omvorming tot *Leugenbode*.

Bij het leger en uitzonderlijke prestaties horen medailles. *'t Oud ijzer zal weer opslaan*, horen degenen die een ereteken verworven hebben. Of *Hebt gij 't lotje gewonnen?*

Degene die over één graad beschikt en na een onderscheiding meer beveelt dan tevoren, is vlug bevorderd in de *Orde van de blinkdoos en van de schoenborstel*.

Het eten levert dagelijks een bron van kritiek. De soldaat van dienst seint het middag- of avondmaal met de klaroen.

Hij blaast het vet van de soep.

Joffrebrood draagt de stempel van een ware delicatesse, een veelal uitgedroogd Frans gebak, genoemd naar de Franse generaal Joffre (Joseph, Jacques Césaire Joffre, maarschalk, Rivesaltes 1852 - Parijs 1931, overwinnaar in de slag van de Marne. Op 14 juli 1919 reed hij met Foch aan het hoofd der troepen der Entente door de Arc de Triomphe te Parijs).

2. Parodie

Een parodie op een letterkundige tekst of werk komt af en toe voor, maar een bespottelijke nabootsing van een gebed hoort niet tot de dagelijkse geplogenheden. De soldaten vervangen God de Vader en andere gegevens door Willem en Duitsers...

O Willem die in België zijt.

Vervloekt zij uwe naam.

Nooit bekome ons uw rijk.

Uw wil geschiede in Duitsland, maar niet elders.

Geef ons heden ons gestolen goed terug.

En vergeef ons onzen dapperen weerstand aan den IJzer.

Gelijk wij vergeven alle verzopen Duitsers.

En leid ons niet in bekoring alle moffen te vermoorden.

Maar verlos ons van uw bestaan. Amen.

3. Rare figuren

Het ligt voor de hand, dat bepaalde figuren een bijzondere rol in het bestaan van piotten spelen. *Madame Tack* hoort bij

deze getekenden. Het is me niet bekend, of een film gedraaid is rond haar woonst en houding in de frontstreek, maar cineasten vinden er een gedroomd draaiboek in.

Zij was uitzonderlijk eigenzinnig en koppig als "haar ezels", want Paula, haar ezels, was evenzeer befaamd als madame Tack zelf. De wondere vrouw weigerde halsstarrig de frontlinie te verlaten, waar ze gevestigd was. Aldus is zij de enige vrouw die regelmatig de frontlinie kan betreden. Eerst beschouwen de soldaten haar als een heks, een vrouw zonder vaar noch vrees. Het duurt niet lang of de jongens aan het front erkennen haar als een fantastische soldatenmoeder. Ze bewoont de villa Marietta bij de IJzerdijk. Gewone piotten en officieren kennen haar woonst als een genre toevluchtsoord, een "fabelhafte" huis op basis van drie dieren, de ezels Paula, een hond en een papegaai. (Houten koeien vind je wel aan het front!) Op een keer hebben schelmen de ezels een hoeveelheid peper onder de staart geduwd. Het gekwelde dier slaat op de vlucht en komt niet meer thuis. Dan gebeurt het wonder, dat op verzoek van mevrouw Tack een officiële zoekactie start naar een dier dat niet eens aan het leger toebehoort. Een overste reageert guldig, dat in zijn afdeling geen ezels ingeschreven zijn. De Duitsers zijn vanzelfsprekend de echte vijanden, maar het gebeurt meer dan een keer dat soldaten hun oversten als vijanden afschilderen. We kunnen ons niet makkelijk meer voorstellen, dat bevelen dreunen in een taal die de gewone piot niet eens verstaat. Denk aan de spotternij *Leugenbode*, hierboven aangehaald.

Het boek "*Humor in de oorlog*" telt vierentwintig hoofdstukken die elk op hun beurt in min of meer grappige of grimmige vorm

een vrolijke kant van de oorlog bevatten. De publikatie steunt op documenten en uitpluizen van gewone archieven.

"Mijn persoonlijke interesse ging al uit naar die Grote Oorlog, niet zozeer de strategische aangelegenheden, maar wel het leven achter het front boeit mij. De bedoeling was erop gericht een boek te schrijven over de vrijetijdsbesteding, de ontspanning tijdens de oorlog. Ik heb honderden en honderden foto-albums erop nagepluisd. Mijn zoektocht leverde soms zeer bizarre foto's op. Ik denk aan de foto van de hond met pijp op het strand van De Panne. Die honden waren overigens de trouwste vrienden van de soldaten. Ze vergezellen hen tot in de loopgrachten en de défilés.

In 1917 verbood de legeroverheid dieren in bezit te hebben. Alleen de luizen en vlooiën waren nog toegelaten", voegt Siegfried Debaeke er gebeten aan toe.

De publikatie straalt niet enkel als een compilatie van leuke anekdotes en verhalen, maar bevat honderdvijftig authentieke foto's, ontdekt in vergeelde familie-albums, en karikaturen.

De foto's zijn in die zin nog onuitgegeven en leveren naast de bizarre verhalen, onvermoede uitstekende documentatie.

Teksten en illustraties gaan in een wondere verhouding hand in hand, omdat ze samen bewijzen hoe humor als een lustige hefboom in de lastigste omstandigheden ook soldaten optilt.

Siegfried Debaeke is in een dubbele invalshoek auteur en tegelijkbeheerder van de uitgeverij De Klaproos te Veurne.

P.R.

(¹) Oostvlaamse Zanten 66 (1991) 134, 201-202; ibidem 67 (1992) 148-149; ibidem 68 (1993) 61-64, 1 ill.; ibidem 69 (1994) 65-66, 1 ill.

ELS GUILLEMYN. *De Vrijbuiters. XVIde-eeuwse guerrillastrijders als voorposten in de Tachtigjarige Oorlog. Met ondertitel De Kasselrij Kortrijk in 1584-1593.* Met *Woord vooraf* van Dr. Leo Van Buyten. Uitg. Decock, Aartrijke, 1990. Deel I, 159 ill. krten. Deel II, afzonderlijke reeks kaarten, o.a. Militaire operaties van de staatse legers in de Kasselrij Kortrijk, afkomst van de vrijbuiters in de Kasselrij gevangen...

De militaire gebeurtenissen, weleer een geliefd onderwerp in de vaderlandse geschiedenis, strandden in het kielzog van de politieke historie. Sociale, economische en kulturele geschiedenis kregen voorrang. Els Guillemyen verstaat de kunst militaire strategie, van 1584 tot 1593, te koppelen aan de boeiende situatie van de hoofdrolspelers. Deze zijn de 'Vrijbuiters'. Na hen te zien in de bronnen en de literatuur, behandelt de auteur de operaties, met de overval op de weg, en op het schip, hun doel, hun eigenheid ofte persoon: afkomstplaats, professioneel verleden, leeftijd en familie, uitzicht, hun wapens. De maatregelen van het gerechtelijk apparaat behandelen de vervolging en aanhouding, het proces, het vonnis en de executie. De premies voor het vangen of doden van een vrijbuiters zijn bedoeld als aanmoedigingsmiddel om de burgerbevolking te mobilizeren.

Wie op zijn eentje een vrijbuiters kon snappen, kreeg 20 pond. Deze oppervlakkige en onvoldoende kennismaking volstaat geenszins om de aard en waarde van het werk te raken. Vele vragen worden gesteld en keurig ontleed en beantwoord. De vrijbuiters kunnen niet gelijk gesteld worden met ordinaire dieven, struikrovers en moordenaars. Zij vormen een combinatie van terroristen en guerrillastrijders. Zo behoort kidnappen van vooraanstaande lieden tot hun tactiek om losgeld te krijgen. Bij zulke gegevens rijst de

vraag hoe dikwijls wij 'constanten' in de geschiedenis ontdekken. Guerillastrijders, hoofdzakelijk burgers, zijn als dusdanig gekleed. Vrijbuiters waren meestal beroepssoldaten. Het onderdeel 'leeftijd', 'familie', 'wapens' e.a. bieden een verhelderend inzicht in dit opzicht.

Tot op heden hebben A. De Vos en R. Castelain op verdienstelijke wijze de vrijbuiters in de Oudburg en in de kasselrij Oudenaarde bestudeerd. In vroegere studies behaalt een kronologisch relaas de bovenhand. In deze nieuwe manier van aanpakken krijgt het volksleven met vaste regelmaat de aandacht, zo bij de akties van de vrijbuiters, de operatie van uit drie steden in Staatse handen: Vlissingen, Sluis en Oostende, hun slachtoffers, het vangen en beroven van reizigers, het plunderen van schepen, hun uitzicht, de werking van het gerechtelijk apparaat, enz. in een bewogen periode van onze geschiedenis.

Dit werk verschijnt als nr. 3 in de prestigieuze reeks "Historische Monografieën". Het behandelt veel meer dan de traditionele historie, het bestaan en vergaan van een generatie langs alle mogelijke facetten in een bestek van tien jaar. Enig in zijn genre met officiële verordeningen, kaarten allerlei, Spaanse inkwartiering in Kortrijk en Menen, een luister en een ontluisteren van een hele maatschappij van hoog tot laag.

R.v.d.L.

LEON INGHELBRECHT. *Het Zout van de Zee.* Opgedragen aan zijn echtgenote Georgette die hij Koosje noemt. Uitg. Het Nieuwsblad van de Kust. Oostende. 116 ill.

De auteur start zijn carrière als vijftienjarige scheepsjongen op de IJslandvaarder 0.262 "Eduard van Vlaanderen" en klimt op tot zeeloods aan onze kust. Tussen deze tweepolen bevindt zich menig merkwaardig punt: gezagvoerder van het Belgisch Vorsingschip voor de Zeevisserij in onze voormalige kolonie Kongo, en aldaar tot de periode van de onafhankelijkheid directeur van de Staatsvisserij- en Landbouwschool van Kilwa. Als je de titel van een werk leest en even een curriculum vitae van de auteur beschouwt, dan beseft je dat hij bij manier van spreken gedurende een halve eeuw vele zeeën heeft bevaren en dat de rare titel een ware waarde uitstraalt. Sinds meer dan dertig jaar levert Leon Inghelbrecht regelmatig kopij aan het 'Visserijblad', als vast medewerker voor een eigen rubriek over schepen, mensen en de zee, een onvoorstelbaar eigen en wijde wereld.

Hij beschikt over het recht en de taak niet de zee te verheerlijken, want hij heeft vele drama's meebeleefd. Als achttienjarige verliest hij een goede vriend op "Oostende 99" die op een zeemijn was gelopen. In normale omstandigheden was hij ook aan boord geweest, maar juist die dag niet. In die periode, in 1943-44 komen tientallen zeelieden om op zee. Hij volgt les op de Zeevaartschool. In de vakantie vaart hij mee met vissers. Na de school volgt een job als aspirant-stuurman bij de rederij Deweert op de "Henri Deweert", een oude stoomboot die tijdens een orkaan in 1945 in de Baltische zee 25 graden slagzij maakt, dit wil zeggen: op het uiterste randje van te kapseizen. Als bij wonder ontsnappen ze aan vergaan.

Daarna neemt zijn leven een totaal andere richting naar Afrika in de wateren van Belgisch Kongo, als kapitein op het Onderzoekingsvaartuig voor Zeevisserij, met de opdracht, met assistentie van wetenschapslui aan boord, via de visvangst de inlanders de vereiste eiwitten te verstrekken die zij missen door tekort aan vlees. Na een terugkeer van drie jaar naar ons land roept Kongo hem weer voor een totaal andere taak: inlanders opleiden voor de visserij. Tot op dat moment speelden Grieken dat klaar voor rekening van de Union Minière om voedsel te leveren voor de duizenden werknemers in de mijnen. Inghelbrecht slaagt erin. De inlanders kunnen op tegen de Grieken. Maar dan nadert 1960 en keert de revolutie alles onderste boven. De brousse verzwelgt het opleidingsinstituut. Daarna lokt de Noordzee: 25 jaar kustloods met Zeebrugge als standplaats. Onze landgenoten genieten terecht een wereldfaam in dit opzicht. Maar de meedogenloze kamp van concurrentie en harde wet van de ekonomie herleiden de bemanning op de schepen tot een minimum. Vaak is slechts één man op de brug met de meest gesofistikeerde technische apparatuur in zijn buurt. Stress reist mee, op de brug.

"Het Zout van de Zee" knalt en knapt als een enig boek door de wereld van de literatuur, boeit en ontroert, opent onbekende horizons en onvermoede kanten van een recent verleden. Neem en lees om het bestaan van landgenoten, in veertien hoofdstukken met en zonder zout in een aparte kader te ontdekken.

R.L.

WALTER DEBROCK. *De Oostendse kapers*, Uitg. De Lachende Visch, 1994, 159 p., ill.

Eertijds en dit tot in het midden van de 19e eeuw beschikten oorlogvoerende landen niet altijd over voldoende oorlogsschepen. Ze waren genoodzaakt beroep te doen op derden om hun vloot aan te vullen, nl. op kapers. Die kregen van de vorst kapersbrieven die de wettige vergunning vermelden alsook de voorwaarden waaraan ze zich te houden hadden.

De vijand schade toebrengen mocht dan het doel van de vorst zijn, rijkdom verwerven was het opzet van de kapers. Kregen ze op zekere voorwaarden de toelating om zich te verrijken met de bezittingen van de vijandelijke bemanning, de buit van het schip moest binnengebracht worden bij de prijzenkommissie die de verkoop regelde.

Dat er geknoeid werd is vanzelfsprekend. Bepaalde kapers hielden zich niet altijd aan de gestelde eisen. Sommige werden zelfs echte zeerovers die voor eigen rekening werkten. Na 1713 vervalt het kapersbedrijf alhoewel nog kapers van zich laten horen ten tijde van Napoleon.

Op 16/4/1856 ondertekenen de grote mogendheden het verdrag van Parijs waarbij de kaapvaart officieel wordt afgeschaft.

Dan zijn bekende kapers kapiteins ter lange zeevaart geworden. Hun ervaring en stoutmoedigheid dienden om de koopvaardij naar Indië te organiseren. Het zijn die mannen die in Indië de eerste Belgische handelsvennootschappen hebben gesticht.

Schr. belicht uitvoerig het leven en streven van een 25-tal Oostendse kapers, nl. Jan Jacobsen, Jacob Besage, Jan Coopman, Erasmus De Brouwer, Cornelis Rees, Thomas Gournay, Pieter de Ry, Filips Van Maestricht de Oude, Filips Van Maestricht de Jonge, Michiel Marsvelt, Jacob Gerrebrantz, Michiel Canoen, Passchier De Moor, Mathieu De Moor, Philippe De Moor, Joannes Lindersen, Anthone Lefebvre, François Carpentier, Willem Bestenbustel, Paulus Bestenbustel, Laurens Ebledt, Nicolaas Vercruysse, Andreas Flanderin, Joan Willemsen en Jacobus De Winter. Een 14-tal illustraties verhogen nog de waarde van de studie die eindigt met een personenregister.

Walter Debrock bewijst dat Oostende ook in dit opzicht op een roemrijk verleden boogt!

M. Broeckhove

ZOEKEN EN ZANTEN

Een olijk & vrolijk gebed met neerdalen, opstijgen, een portemonnaie, etc. van het Cantendom, d.i. de familie Cant te Beveren en Burgt.

Aan de Geestelijkheid en de Gelovigen van ons Cantendom:
Zaligheid en Zegen in onze Heer Jezus Christus.

Zeer beminde Broeders,

Ter gelegenheid van dit heilig Jubeljaar kunnen wij niet nalaten onze
gevierde diosesanen van harte geluk te wensen!

*Ik geloof in Theophiel,
Schepper van Beveren en Burgt.
En in Hortense, zijn enige Vrouw.
Die ontvangen werd door haar Man vóór een kwart eeuw;
Die geleden heeft onder duivenmelkerij, gekruist,
geprost en vermagerd;
Die nedergedaald is vanachter het dakvenster, verlost
van de schrik toen Zij haar man te 3 u. zag aankomen;
Die opgeklommen is naar boven en 25 jaar lang aan de
rechterhand van haar Fiel.
Vandaag wordt Zij geoordeeld en gevierd.
Ik geloof in de familiale geest,
gemeenschap van de porte-monnaie;
de vergiffenis der pekelzonden;
de spijziging met vlees,
hen hele leven.
AMEN!*

Gegeven te Burgt, onder onze handtekening en mildsten ZEGEN, en met
tegentekening van onzen secretaris.

Burgt, 18/6/1950.
Julia Cant (1)

(1) Julia Cant schreef dit gedicht (!) voor Theophiel De Schepper, geboren in Beveren en woonachtig te Burgt in '50. Een broer van Theophiel was ingetreden bij de broeders Hieronymieten. Dat verklaart het woord "de Geestelijkheid".
A. Cant, Dendermonde.